

ČETBA TAJNÝCH NEKATOLÍKŮ TŘEBECHOVICKÉ FARNOSTI V XVIII. STOLETÍ

Jaroslav ŠŮLA

Motto:

*Od mnichů, již pot náš a krev naši ze žil pijí,
knihy pálí, dědy zanechané,
od páterů papeženských, od misíí -
vysvobod' nás, Pane!*

(Josef Jahoda, Písničky z Opočenska)

Město Třebechovice pod Orebem leží na dolním toku říčky Dědiny v nadmořské výši 240 m a 13,4 km východně od Hradce Králové, dnešního okresního města. Od roku 1496 do roku 1848 tvořilo toto - tehdy městečko - hospodářské centrum podhorské ("krajské") části opočenského panství. Osídlení na katastru města je evidováno již od dob kultury lužické, ale první písemná zmínka pochází až z roku 1358.¹ Původní farní katolický kostel sv. Ondřeje roku 1567 vyhořel, obnovený byl znovu těžce poškozen požárem roku 1695. Se vzrůstajícím počtem farníků v XVIII. století jeho kapacita nepostačovala, a proto byl rozbořen a v letech 1767-1770 postaven nový, posvěcený dne 1. září 1771. Na Orebu je katolický kostel Božího Těla se hřbitovem.²

1) A. Profous-L. Svoboda, Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl IV. Praha, NČSAV 1957, s. 355. Popis města spolu s přehledem jeho dějin viz L. Domečka-F. L. Šál, Královéhradecko. Místopis soudního okresu královéhradeckého. Díl I., část 3. Hradec Králové 1934, s. 296-318; Y. Horyna a kol., Vlastivěda Královéhradecka. Kulturní a hospodářský snímek okresu. Hradec Králové, Okresní pedagogické středisko 1968, s. 471-479.

2) A. Cechner, Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu

Farní kostel sv. Ondřeje stál již ve XIV. století, neboť roku 1358 se připomíná jeho farář Konrád, kterého vystřídal téhož roku Petr Vaňkův z Jičína. Po jeho smrti v roce 1371 byl zde prezentován Václav, roku 1376 Jan, řečený Slavík, z Kovanic. Když i on zemřel (roku 1385), byl zde plebánem Valentin z Nymburka, poté od roku 1389 Řehoř ze Šachova a po jeho smrti byl prezentován roku 1407 Václav, kterého roku 1416 střídal Albert z Chvalkovic, poslední jménem nám známý farář před husitskými válkami. Známe i jména některých oltářníků: roku 1396 Hertvín, Hynek, Hynáček, roku 1406 Václav (potomní farář).³ Poté nadlouho nám mizí posloupnost třebechovických farářů a kaplanů.

Třebechovická fara v předhusitském období patřila do dekanátu Hradeckého v rámci archidiakonátu Hradeckého a pražské diecéze. Rozsah farnosti zcela přesně neznáme, ale víme, že k ní roku 1385 patřil filiální kostel v Jeníkovcích a zřejmě i další filiální kostel v Ledcích nad Dědinou.⁴

Husitské války ovlivnily vývoj Třebechovic i náboženské vyznání jejich obyvatel. Měšťané se hlásili k utrakvismu ve smyslu basilejských kompaktát, stejně jako jejich vrchnosti Přibek Kroměšín z Březovic, jeho dcera Johanka a poté rytíři Trčkové z Lípy. Poněvadž v době husitských válek některé fary zašly, zvětšila se enormně třebechovická farnost o další vesnice, ležící převážně na opočenském panství. K farnosti patřily nyní - samozřejmě kromě Třebechovic - Štěnkov, Nepasice, Blešno, Krňovice (s filiálním kostelem), Běleč, Bělečko, Jeníkovice (s filiálním kostelem), Libníkovice, Ledce (s filiálním kostelem), Újezdec, Straňka, Horní a Dolní Polánky, Mítrov, Vysoký Újezd (s filiálním kostelem), Jílovice, Klášter (s filiálním kostelem), Městec, Očelice.

Z utrakvistických kněží se připomínají: roku 1567 Martin Štřibrský, za něhož v Třebechovicích kvetla literátská družina. Po něm zde nastoupil roku 1579 Vít Zlánský, kterého střídal roku 1598 Jan Meziříčský. Nakrátko zde pobyl Jan Krocín, který se klonil k Českým bratřím, s nimiž odejel na Moravu. Pátým farářem podobojí, ale již vyznání helvetského, byl Jan Štřibrský z Uherčic (do roku 1616 kaplan v Dobrušce). Setrval v Třebechovicích až do 3. července 1624, kdy v důsledku patentů proti nekatolickému kněžstvu musel město opustit. Po jeho odchodu do vyhnanství zůstala třebechovická fara na několik let neobsazenou. Zmínit se musíme ještě o tom, že patronátní páni kostela sv. Ondřeje, Trčkové z Lípy, se pečlivě starali o náboženský život svých poddaných. Zdeněk Trčka z Lípy vystavěl roku 1528 pohřební kostel Božího Těla na památném

královéhradeckém. Praha 1904, s. 182-191; A.Flesar, Poznámky o faře třebechovické. Hradec Králové, b. 1., s. 3-4.

3) Roku 1393 Anežka z Roudnice, vdova po zemřelém Smilovi ze Šternberka a sestra Hynka z Třebechovic, majitelce zboží, založila oltář Všem svatých, sv. Mikuláše a sv. Kateřiny v třebechovickém kostele sv. Ondřeje a věnovala oltářníku 6 kop grošů úroku ve vsi Roudnici u Nechanic.

4) J.Kurka, Archidiakonáty kouřimský, boleslavský, hradecký a diecese litomyšlská. (Místopis církevní do r. 1421.) Starý Kolín 1914, s. 438; A.Flesar, Poznámky o faře třebechovické, s. 12-13.

Orebu, Jaroslav Trčka z Lípy udělil 1.2. 1588 Třebechovickým právo voliti si podle své vůle se souhlasem vrchnosti svého církevního správce podobojí.⁵

Pro další naše líčení bude účelné uvést v abecedním přehledu vesnice třebechovické farnosti, pokud kdy k této farnosti patřily, a územní změny této kolatury od roku 1651 do roku 1781, respektive do roku 1786. Jde - kromě Třebechovic pod Orebem - o následující vesnice či osady (dle dnešních úředních názvů): Běleč nad Orlicí, Bělečko, Blešno, České Meziříčí, Dolní Černilov,⁶ Horní Černilov,⁷ Jeníkovice, Jílovice, Klášter nad Dědinou, Králova Lhota, Krňovice, Ledce, Libníkovice, Městec, Mítrov, Nepasice, Očelice, Podolí, Polánky nad Dědinou (Polánky Horní, Polánky Dolní), Skršice, Straňka, Štěnkov, Tošov, Újezdec a Vysoký Újezd nad Dědinou. Tato velká farnost celkem 27 lokalit byla postupem času zmenšována. Nejprve byla obnovena roku 1713 fara v Českém Meziříčí. K nové farnosti připadly - kromě Českého Meziříčí - vesnice Králova Lhota, Skršice a Tošov. A roku 1786 (tedy již v období mimo náš časový záběr) byla ve Vysokém Újezdě nad Dědinou zřízena lokalie a od třebechovické fary byly odpojeny a do nové lokalie včleněny vesnice Jílovice, Klášter nad Dědinou, Libníkovice, Podolí a Vysoký Újezd nad Dědinou. Současně byly vesnice Městec a Očelice připojeny k faře v Přepychách, ves Bělečko k faře v Býšti a k faře třebechovické byly přiděleny Bědovice na častolovickém panství.⁸ V roce 1787 tedy tvořilo třebechovickou farnost již jen 13 lokalit: Třebechovice pod Orebem, Bědovice, Běleč, Jeníkovice, Krňovice, Ledce, Mítrov, Nepasice, Polánky nad Dědinou (Polánky Dolní, Polánky Horní), Straňka, Štěnkov a Újezdec.

Je jasné, že o takto velikou farnost nemohl pečovat pouze jeden kněz. Proto ku pomoci třebechovickému farářovi byli i kaplani. Sled třebechovických katolických farářů a kaplanů po třicetileté válce, nositelů a vykonavatelů protireformace, byl následující:

1644-1664 Jan Ignác Kaul
 1664-1688 Ondřej Jiří Herš Krumlovský
 1689-1716 Pavel František Hrdlička
 1716 František Kolář, administrátor
 1716-1720 Jiří Kodydek
 1720-1755 Jiří Potůček

5) A.Flesar, Poznámky o faře třebechovické, s. 36-37; + A.Haas, Soupis privilegií měst a městeček ve Východočeském kraji (české části) od roku 1526. Sborník prací východočeských archivů. Roč. II, Zámorsk 1972, s. 202. (Dokument je uložen ve Státním okresním archivu Hradec Králové, AM Třebechovice.) Město využilo tohoto privilegia roku 1598, kdy se konšel s celou obcí ve valném shromáždění radili, kterého kněze vzít za faráře. Nakonec se dohodli na knězi Janovi (Meziříčském), dosavadním farářovi v Bohuslavicích. Jeho příchod oslavila obec velkým hodokvasem (Z.Winter, Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století. Praha 1895-1896, s. 365, 501).

6) Osada vznikla roku 1769 a již následujícího roku 1770 byla přifařena k Černilovu (A.Flesar, Poznámky o faře třebechovické, s. 2).

7) I tato osada po svém vzniku asi roku 1769 byla vbrzku přifařena k Černilovu.

8) A.Flesar, Poznámky o faře třebechovické, s. 2.

1755-1757 Václav Haugvic z Biskupic

1758-1766 Jan Hynek Sýkora

1766-1790 Antonín Franc

Kaplaní sloužili na třebechovické faře od roku 1702. Nejprve jeden a od roku 1734 dva.⁹ Příchod kaplanů byl vynucen nejen vzrůstající agendou v důsledku zvyšování počtu obyvatel farností, ale zejména zostřujícím se bojem s tajným nekatolictvím ve farnostech.

1702-1703 Jan Svehin

1703-1704 Jiří May

1704-1710 Hilarius Pučalka

1710-1713 Tobiáš Voříšek

1713-1716 František Kolář

1719 Jan Josef Baršovský

1725-1726 Josef Sýkora

1726-1728 Adam Kašpar

1728-1730 Jan Antonín Preisler

1730 Jáchym Bílský

1730-1734 Josef Příbyl

1734-1737 Václav Xaver Spiroch

1734-1743 Jan Hynek Sýkora

1737 Josef Antonín Kilinger

1743-1747 František Molic

1738-1739 Josef Straka

1747-1751 Jan Děpolt Markocius

1739-1748 František Cejp z Peclínovce

1748 Josef Jan Řehák

1748-1750 Jan Kornout

1750-1767 František Josef Cejp

1751-1758 František Antonín Reith

1768 Václav Doležal

1758-1766 Ignác Kratochvíle

1768-1772 Jan Ignác Sklenička

1766-1787 Václav Burger

1772 Václav Matějka

1772-1785 Josef Macháček

Dějiny boje proti nekatolictví na Třebechovicku mají několik specifických fází. Podle stavu dosavadního výzkumu lze je rozdělit do pěti fází. Prvé období (1624-1633) je charakterizováno odchodem posledního nekatolického kněze roku 1624, bojem za víru a proti rekatolizační komisi roku 1628 a příchodem prvního katolického kněze. Ve druhém období (1633-1652) dochází k prudkému rekatolizačnímu nárazu a formální konverzi farníků. Třetí období, ke kterému nemáme zatím příliš zpráv (1652-1707), je charakteristické usilovnou rekatolizační prací, prováděnou ještě relativně mírnými prostředky, které také přinesly určité úspěchy, ale nekatolictví zcela nevymýtily: roku 1664 bylo založeno královéhradecké biskupství, roku 1669 vzniklo v Praze Dědictví sv. Václava (které mělo vydávat české knihy, katolicky pravověrné a protireformačně

9) Tamtéž, s. 14-17.

agitační) a uzavírá je vydání hrdelního řádu roku 1707, kvalifikující "kacířství" jako zločin proti státu a trestající je smrtí. Čtvrté období (1707-1732) je ve znamení tvrdé protireformace a boje proti české nekatolické knize. V tomto období vycházejí ostré protireformační patenty, máme nejvíce zpráv o věznění a mučení tajných nekatolíků, o zabavování a pálení knih, byla obnovena českomezirířská farnost roku 1713, z roku 1715 pochází návrh jezuitů Třebického na udavačský způsob boje s akatolíky. Období končí výbuchem tzv. opočenské rebelie roku 1732, která částečně zasáhla i třebechovickou farnost.¹⁰ Poslední, páté období je vymezeno lety 1732-1782. Jde o období kulminujícího protireformačního boje (zejména po potlačení náboženských nepokojů roku 1732) a jeho postupného slábnutí, vydání tolerančního patentu roku 1781 a prvních případů vystupování z římskokatolické církve.

První katolický kněz přišel do Třebechovic až roku 1633. Byl jím Antonín Pulikovský, františkán, a působil zde do roku 1635. Jeho nástupcem se stal v letech 1637-1644 Vojtěch Losický (Lossius, Polák z cisterciáckého kláštera v Třebenicích ve Slezsku, který předtím působil v Novém Městě nad Metují. Z Třebechovic odešel do Dvora Králové nad Labem).¹¹ Ještě téhož roku byla fara opět obsazena, a sice Slezanem Janem Ignácem Kaulem (Kaulius, 1644-1664), do té doby správcem fary v Přepychách. V průběhu třicetileté války zažili třebechovičtí nekatolíci i další velké otřesy. Nebyly to jen velké průtahy vojska a drancování, ale drtivě působil i měničící se postoj opočenské trčkovské vrchnosti. Sílicí rekatolizační tlak z centra doléhal i na třebechovickou faru a není proto divu, že i příslušníci třebechovické kolatury se zúčastnili velkého povstání městských a venkovských poddaných v Podorlicku na jaře roku 1628, kteří hodlali obnovit předbělohorské poměry, včetně poměrů náboženských.¹² Třebechovice i některé vesnice třebechovické farností byly za účast v povstání trestány mj. peněžitou pokutou.¹³ Další podstatnou změnou

10) Roku 1720 farář Jiří Potůček v rámci rekatolizační ofenzívy založil Bratrstvo nejsvětější Trojice na vysvobození zajatých křesťanů z tureckého a tatarského zajetí - srv. knížečku Tibelyho nakladatelství (J.Johannes, Staré královéhradecké tisky. Hradec Králové, Kruh 1973, č. 501 na s. 239).

11) Podle některých údajů nastoupil již roku 1637, působil pak na faře do roku 1642, podle jiných údajů do roku 1644. Napsal na pražskou konzistoř řadu zpráv o stavu náboženství v Třebechovicích a okolí, které by bylo zajímavé vytyčít dále pro historické bádání. Výňatky z jeho dopisů o stavu náboženství v Třebechovicích publikoval Er.Proboš (Náboženské poměry v Třebechovicích od války třicetileté až do 18.století. Třebechovice p. O., nákladem vlastním 1930, s.11-19; jde o zvláštní otisk z novin Rozhledy (Orgán Českosl. soc. dem. strany dělnické pro župu královéhradeckou. Ročník XII., Hradec Králové 1930, č. 20-27). Losický v jednom z dopisů označuje třebechovické měšťany za kalvinisty (tamtéž, s. 15).

12) O povstání srv.: L.Šula, Venkovský lid východního Hradecka v letech 1590-1680. Hradec Králové 1971 (Acta Musei Reginahradecensis, S.B., XIII), s. 130-135, tam i výčet literatury a pramenů; E.Čáňová, K problematice povstání r. 1628 na trčkovských panstvích v Podorlicku. Orlické hory a Podorlicko. Přírodou - Dějinami - Současností. Sborník vlastivědných prací. Sv. 6. Hradec Králové, Kruh 1974, s. 95-112.

13) Rozvržení pokuty poddaným z povstání r. 1628 (SOA Hradec Králové, Varia, karton

byl příchod nové vrchnosti, Colloredů z Wallsee, která se zasazovala o plynulejší postup rekatolizace, včetně obsazení opuštěné fary.

Konec třicetileté války znamenal také začátek nové etapy rekatolizace, která mohla být nyní prováděna systematictěji.¹⁴ Od roku 1650 začaly pražské úřady vydávat přísnější protireformační příkazy a nařízení. Tak např. 21.6. 1650 bylo vrchnostem uloženo přimět své poddané vyučováním i jinými prostředky k přijetí katolického náboženství a o výsledku čtvrtletně podávat zprávy krajským hejtmanům. Královským nařízením ze 14.3. 1651 bylo zakázáno nekatolickým poddaným stěhovat se a naopak vrchnosti dostaly právo přivést poddané ke katolickému náboženství všemi mocenskými prostředky nevyjímaje věznění a vojenský zásah. Která vrchnost by neprovedla včas rekatolizaci, měla být trestána velkými pokutami (byly odstupňovány - např. za každého osedlého 15 kop gr. čes., za jeho manželku polovic, atd.). Ten, kdo by udal predikanta, měl být odměněn padesáti zlatými. Nekatolíkům měly být odmítnuty oddávky.

Nejprve však bylo nutno zjistit stav far a počet katolíků a nekatolíků. Průzkum prokázal, že materiální zajištění třebechovického faráře není nepostačující.¹⁵ Přehled počtu katolíků a nekatolíků provedený na opočenském panství, kam patřila převážná část třebechovické farnosti, zcela jasně ukazoval, že farnost je nekatolická a že komunikační a dokladové přesvědčovací metody nemají žádný úspěch, u řemeslníků ve městech jsou poněkud účinnější pak metody ekonomického a mimoekonomického násilí, vyplývající především z Obnovení zřízení zemského. Ty ale selhávaly u vesnického obyvatelstva.

Na opočenském panství bylo z 9 269 obyvatel zapsáno katolické náboženství u 257 obyvatel, tj. u 2,69% obyvatelstva.¹⁶ Jaký byl poměr katolíků a nekatolíků

č.16). Podle tohoto soupisu měli platit pokutu poddaní těchto obcí třebechovické farnosti (počítáno v rýnských zlatých): Jeníkovice = 933zl. 20kr., Králova Lhota = 1 283zl. 20kr., Krňovice = 350zl., Ledce = 1 400zl., Městec = 2 916zl. 40kr., Meziříčí (České) = 3 033zl. 20kr., Nepasice = 1 400zl., Rohenice = 466zl. 40kr., Štěnkov = 700zl., Tošov = 583zl. 20kr., Třebechovice p. Orebem = 3 500zl.

14) Systém rekatolizačních opatření shrnuje dle Bílka (T.Bílek, Reformace katolická neboli obnovení náboženství katolického v království Českém po bitvě bělohorské. Praha 1892, s. 229-239) a Rezka (A.Rezek, Dějiny proudu náboženského v Čechách od vydání tolerančního patentu až po naše časy. I. Praha 1887, s. 37-61) pak L.Šůla (Venkovský lid východního Hradecka, s. 185).

15) Popis farářových požitků je vyjmenován v dodatku k tzv. soupisu poddaných podle víry z roku 1651 - pro panství opočenské byl vyhotoven dne 2.5. 1651 (uložen v SÚA Praha, SM R 109/45-39). Je zde "Vyznamenání užitků" pro faru třebechovickou a meziříčskou. Srv. též: T.Bílek, Stav a způsob far a kostelů v kraji Kralohradeckém 1. 1652. Památky archeologické a místopisné, sv. XIII, Praha 1885-1886, s. 95. Situace se však brzo změnila. Ze zprávy jaroměřského děkana Martina Viktorii roku 1664 se dozvídáme: "Žádná nesnáze, jaké mají faráři o desátky, není tak vážná a těžká, jako ve Štěbechovicích na panství opočenském. K faře náleží mnoho vesnic, avšak z těch sedláci utíkají, domy své opouštějí, pro neobyčejné utiskování. Hrabě Kolloredo však opuštěné statky pro sebe zabírá, v menší dvory spojuje, avšak desátky, které sedláci faráři odvádějí, od mnohých let zadržuje." (Fr.Prohoš, Náboženské poměry v Třebechovicích, s. 22).

v třebechovické farnosti roku 1651 nám ukazuje následující přehled:¹⁷

obec	katolíků nekatolíků	
Běleč		
Bělečko		
dvůr Vranovský	2	28
dvůr Tošov	-	14
dvůr Jeníkovice	-	12
dvůr Ledecký	-	17
Třebechovice pod Orebem	122	807
Meziříčí	3	354
rychta městecká:	4	290
ves Městec		
ves Očelice		
ves Klášter		
ves Podolí a Újezd (Vysoký)		
ves Jilovice		
Králova Lhota	-	128
Tošov a Skršice	-	66
rychta ledecká:	-	204
ves Ledce		
ves Polánky (Horní, Dolní)		
ves Stráňka		
Nepasice a Blešno	-	230
Jeníkovice	2	135
Krňovice	-	77
Štěnkov	1	102

Tabulka je, myslím, jasná i bez dalšího komentáře i bez součtu údajů (stojí zato ještě upozornit, že u většiny dospělých obyvatel je poznamenáno, že u nich není naděje na přestup ke katolické víře). Byly do ní zahrnuty jak vesnice Podolí (připomíná až roku 1634), tak vesnice patřící k faře v (Českém) Meziříčí: Meziříčí, Králova Lhota, Skršice a Tošov. Tato fara, patřící původně k dobrušskému děkanátu, byla opuštěna roku 1623 farářem podobojí Janem Zádolským a roku 1638 byla jako neobsazená připojena k třebechovické farnosti.¹⁸

16) L.Šůla, Venkovský lid východního Hradecka, s.186.

17) Přehled třebechovických obyvatel dle tohoto soupisu publikoval J.V.Šimák (Obyvatelé třebechovští r. 1651. Staré Třebechovice, č.VI, 1931, s. 3-7; č.VII, 1932, s. 3-7). K tomu srovnej: V.Kolář, Obyvatelé třebechovičtí r. 1650 dle křestních jmen. Staré Třebechovice, č.VII, 1932, s. 21.

18) A.Flešar, Popis historicko-archeologicko-statistický Okresu Opočenského. Hradec Králové 1895, s. 212.

V celém Hradeckém kraji bylo napočítáno podle soupisu poddaných podle víry více než padesát tisíc nekatolíků - nejvíce z celých Čech. Na Opočensku byl tento soupis vyhotoven 2. května 1651. Již předtím, dne 30. 1. 1651, dostali majitelé opočenského a novoměstského panství císařskou důtku za to, že prý málo dbají o rekatolizaci, a bylo jim pohroženo, že pokud nenastane náprava, císař sám nařídí ráznější opatření.¹⁹ S těžkým srdcem pak povolával majitel opočenského panství misionáře na své panství (vědom si důsledků jejich působení), kteří za pomoci mušketýrů v letech 1651-1652 prováděli na panství násilnou rekatolizaci. Jejím výsledkem byl útěk na 100 osedlých do Slezska, ale také vynucená a nedobrovolná konverze poddaných.²⁰ Z třebechovické farnosti konvertovalo celkem poddaných.²¹

dvůr Vranov	18
dvůr Tošov	17
dvůr Jenkovic	?
dvůr Ledecký	?
Třebechovice pod Orebem	počet neuveden
Meziříčí	190
Městec	
Očelice	
Kláster	111
Podolí a Újezd	
Jílovice	
Králova Lhota	53
Tošov	22
Skršice	5
Ledce	
Dolní Polánky	54
Horní Polánky	
Strážka	19
Nepasice	137
Blešno	
Jenkovic	68

19) P.J.Svoboda, Z kraje Hradeckého. K dějinám katolické reformace. Praha 1892, s. 257.

20) L.Šůla, Venkovský lid východního Hradecka, s. 188-190.

21) SOB A Zámorsk, Vs Opočno, sign. 1/2/4. Dokument pro celé panství otiskl J.Volf, Soupis nekatolíků panství opočenského z r. 1742. (Příspěvky k bouři Opočenské z r. 1732). Praha, VKČSN IV, 1908, s. 25-27.

Krňovice 43

Štěnkov 43

Soupis zřejmě zaznamenává pouze dospělé obyvatelstvo. Srovnáním se soupisem poddaných podle víry z roku 1651 dospějeme k závěru, že ke katolickému vyznání byla přinucena se přihlásit většina dospělého obyvatelstva. Vzhledem k dalšímu vývoji můžeme říci, že pro většinu nových katolíků byla konverze pouze přetvářkou a že nadále vyznávali - alespoň v XVII. století - víru svých otců. Poddaní, aby se vyhnuli dalším represím, formálně přestoupili, ale dále tajně vyznávali svou víru. Na druhé straně zase vrchnosti, aby nepřicházely o své poddané - pracovní síly, tento stav mlčky trpěly a snažily se pouze, aby nedocházelo k větším excesům a ony samy měly klid, a - pokud nemusely - nemíchaly se do náboženských záležitostí.

Opočensko dostalo nátlak katolického panství, ale boj o duši opočenského poddaného teprve začínal. Náboženská činnost poddaných začala být katolickými duchovními ostře sledována. Faráři museli podávat výkazy, kolik z jejich oveček se zpovídalo, a tato hlášení vyhotovovali ještě koncem XVII. století. Tak v březnu 1653 přistoupilo ke zpovědi 3 762 opočenských poddaných²² a neúplné soupisy o zpovědi máme i z následujícího roku - v Třebechovicích a v Českém Meziříčí přistoupilo ke zpovědi 1 738 osob.²³ Jak máme doloženo z jiných panství - např. novoměstského - poddaní nepřistupovali ke zpovědi dobrovolně.²⁴ Pravidelnost zpovědi farníků byla evidována i v následujících desetiletích. Od roku 1671 také museli faráři podávat každoročně zprávy o všem, co se v jejich farnostech událo, zejména z hlediska katolického náboženství, jeho rozšíření a upevnění.

Dosažené výsledky v rekatolizační práci přinesly určitý pocit uspokojení a samolibé jistoty. V roce 1664 bylo založeno královéhradecké biskupství, zejména vzhledem k existenci velkého počtu nekatolíků v kraji (bylo ostatně již několik let předtím připravováno), šokem pro církevní i světské úřady bylo ale zajištění tajného predikanta Jakuba Nicasia. Byl zatčen právě v Třebechovicích v noci ze 6. na 7. února 1668. Bylo zjištěno, že podával věřícím pod obojí způsobou v Třebechovicích, ale i v okolních vsích v nejbližším okolí Hradce Králové - možno říci, přímo pod okny biskupské rezidence. Bylo mu také dokázáno, že tajně nekatolíky oddával i křtil je a kázal jim. Zemřel v hradeckém vězení.²⁵

Obrat v dosavadní praxi směrem k horšímu nastává počátkem XVIII. století. Ve Slezsku sice vídeňská vláda byla donucena mezinárodní situací povolit omezenou toleranci slezským nekatolíkům (1707), ale v Čechách a na Moravě nastolila tvrdý kurs. Habsburkové se snažili o pevnější spojení všech

22) P.J.Svoboda, Z kraje Hradeckého, s. 262.

23) L.Šůla, Venkovský lid východního Hradecka, s. 194.

24) Tamtéž.

25) E.Proboštl, Náboženské poměry v Třebechovicích, s. 23; L.Šůla, Venkovský lid východního Hradecka, s. 195.

svých zemí a potlačovali specifické a autonomní rysy jednotlivých zemí. Vláda - i z ekonomických důvodů - usilovala o to, aby všichni poddaní měli jednotné náboženské vyznání. Proto nesouhlas s katolicizmem či dokonce odboj proti němu nebyl klasifikován jenom jako duchovní hřích, nýbrž přímo jako politický zločin velezrady. Hrdelní řád z roku 1707 stanovil na "kacířství" jako na zločin proti státu trest smrti stětím. Stejně měl být postižen každý, kdo by podloudně přinášel do země nekatolické knihy a zde je rozšiřoval. Tyto myšlenky pak rozváděla řada dalších patentů proti tajným nekatolíkům, počínaje patentem z roku 1717, který přikazoval neúprosně pronásledovat všechny nekatolíky a jejich pomahače. Patent vystoupil zvláště ostře proti podloudnému dopravování nekatolických knih z ciziny do Čech. Katolíci misionáři měli horlivě pátrat po skrytých "kacířských" knihách, měli je zabavovat a ničit. Trestání dopadených nekatolíků pak přišlo do rukou soudů. Zákony a nařízení proti emisarům a nekatolickým knihám byly - v zostřujícím se znění - opakovaně vydávány i v dalších letech (1721, 1722, 1723, 1724, 1725, 1726, 1730, 1734, 1735).²⁶ Nastal boj o knihu českého poddaného - bohužel pouze v severovýchodních Čechách. Akce, vyvolaná katolickou církví, však vzbudila nečekanou reakci.

Z královéhradecké diecéze máme prvou zprávu o nekatolických knihách z roku 1702. Je to přípis biskupa Tobiáše Beckera, kterým se dává jezuitům P. Dubskému a P. Hložkovi právo, aby vyhledávali protestantské knihy podloudně posílané do hradecké diecéze, zvláště do samotného Hradce Králové. Knihy měli zabavovat a odvádět hradeckému biskupovi.²⁷ Další zprávy o výskytu nekatolických knih na Hradecku jsou spojeny s osobou jezuitského misionáře P. Matjáše Třebického. Ten roku 1703 během své misie na Jičínsku objevil množství protestantů a nekatolických knih. Pomáhala mu v jeho úsilí i hradecká konzistoř, která mu vydala 100 zl. na knihy pro ty, kdo se opět vrátili do římskokatolické církve.²⁸

Rokem katolické ofenzívy, která se projevila i v třebechovické farnosti, je asi rok 1713. Pracoval-li zde také P. Mat. Třebický či jiný misionář, nevíme, ale pamětní kniha třebechovické fary²⁹ nám zanechala zprávy o nálezích knih u farníků. Ti z nich, u kterých se našly "kacířské knihy", museli po určité "přeškolovací" lhůtě učinit vyznání katolické víry. Tak byli to roku 1713

ze vsi Králova Lhota	Jan Jirsák
ze vsi Tošov	Mikuláš Hrubý
	Jiří Hrubý

26) T.V. Břelík, Reformace katolická, s. 269-272.

27) A. Neumann, Prostonárodní náboženské hnutí dle dokladů konsistoře královéhradecké. Část první. Doba tak zvaného Temna do roku 1740. Hradec Králové, Tiskové Družstvo, 1931, s. 11-12.

28) Tamtéž, s. 12-14.

29) SOKA Hradec Králové, AF Třebechovice pod Orebem, i. č. 1, kn. č. 34 (Protocollus Ecclesiae parochialis Trzebechovicensis ab anno 1706; vedena v letech 1706-1837, zahrnuje období let 1703-1837).

ze vsi Nepasice

Lukáš Tůma
Václav Novák. 30

Dále téhož roku 1713 učinili vyznání víry - po mnohých katechezích - tyto bývalí vlastníci nekatolických knih:

ze vsi Libníkovice	Jiří Poduška, ovčák
ze vsi Městec	Jiří Matuška
	Tomáš Drahorád
	Lukáš Baše
	Matyáš Potůček
	Václav Mizera
	Mikuláš Jelen.

Nalezené knihy bohužel nejsou jmenovány.³¹

Roku 1715 bylo v Třebechovicích nalezeno bohoslužebné náčiní, zřejmě původně patřící nekatolíkům. Stručný zápis o nálezu z pera duchovního správce Pavla F. Hrdličky zní: "A. 1715 k vyjevení přišly kalichy patřící k Božímu Tělu na Vinici, dva, oba stříbrný a pozlacený, k tomu ciborium aneb krabice stříbrná, vnitř pozlacená, skrze pana Vojtěcha Lukavského, téhož času primátora města téhož Třebechovic, kterýž zadržovaný byly a tajeny skrze mnoho let na rathauze v tomž městě Třebechovic v skrejši mezi privilejemi aneb nadáním městským, a takový zase k záduší připadly a přijaty jsou."³²

Roku 1719 museli vykonat vyznání víry ještě další dva farníci podezřelí z "kacířství" - Mikuláš, syn Pavla Lichny z Polánek (5. února) a Václav Anjel z Ledců (11. prosince).³³

Od počátku dvacátých let začínají v severovýchodních Čechách působit jezuitští misionáři, především P. Jakub Firmus, P. Matěj Třebický, P. Adam Poustka a později P. František Mateřovský a P. Antonín Koniáš. Pro víru se dostali roku 1724 do vězení Petr Hejzral a Jan Rejmon, oba z Jeníkovic.³⁴ P. Adam Poustka jen za léto 1724 odebral na opočenském panství nekatolíkům na 50 knih a rukopisů. Roku 1726 byli dle Poustkovy relace přinuceni k vyznání víry Václav Kupka se ženou Magdalenou, bratrem Mikulášem a sestrou Evou z Kláštera a vdova Veronika Lochmanová z Polánek.³⁵ Dne 13. 12. 1727 byli vyslýcháni

30) Tamtéž, fol. 16b. Současně jsou poznamenáni ti, kteří roku 1713 jedli maso v den katolickou církví označený co postní: ze Skršic to byli Jan Plichta a Mikuláš Kavalír.

31) Tamtéž, fol. 17a.

32) Tamtéž, fol. 17a. Kalichy ani ciborium se do dnešních dob nezachovaly - A. Cechner (Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese královéhradeckém, s. 189-191) je neuvádí.

33) SOKA Hradec Králové, AF Třebechovice pod Orebem, i. č. 1, kn. č. 34, fol. 17b.

34) L. Kořán, "Opočenská rebelie" roku 1732. Acta Musei Reginahradecensis - Práce muzea v Hradci Králové, S.B., XII, Hradec Králové 1970, s. 120, pozn. 2.

35) Tamtéž.

pro styk se "svodníky" Mikuláš Bahník z Jeníkovice (zapíral - "na to dostal na hubu"), dále jsou jmenováni z třebechovických farníků Jan Roubal, Mikuláš Daška s bratrem a Pavel Doležal, Jan a Lukáš Moravec z Újezdece.³⁶ Další vyznání víry podepisují 12. 5. 1728 v Třebechovicích Matěj Zmrzlík a Kateřina Zmrzlíková a dne 28. 1. 1728 již zmiňovaný Mikuláš Bahník z Jeníkovice - měl Biblii³⁷ hallskou, Kancionál Kašpara Motěšického³⁸ a knihu³⁹ Blažeje Borovského.⁴⁰ Jde o výsledky misie P. Františka Mateřovského, uskutečněné na jaře roku 1728 na Třebechovicko, Novoměstsko a Dobrušsko. Misie vedla z Třebechovic přes Jeníkovice a Jílovce dále na Novoměstsko a končila v květnu opět v Třebechovicích. Jen do 5. dubna 1728 zabavil ve vsích v okolí Nového Města n/Met. na 200 svazků knih!

Oslavy kanonizace Jana Nepomuckého v Hradci Králové ve dnech 16.-18. dubna 1730 neproběhly bez problémů. Měly se jich zúčastnit z každého přibytku dvě osoby, jak to nařídila vrchnost na Opočně. Ale Jan Hrubý z Tošova (v té době již Tošov patřil k meziříčské farnosti) příkaz nerespektoval a byl proto vyslýchán. Byl usvědčen z hanlivých řečí vůči Janu Nepomuckému a z požívání masa v pátek a v sobotu.⁴¹ Jistě nebyl výjimkou. Jeho případ jen dokumentuje stále napjatější atmosféru v regionu. V červnu 1730 provedl P. Ant. Koniáš razii na Opočensku. Nalézá knihy a posílá do vězení tajné nekatolíky ze Skršic, Královky Lhoty a Meziříčí, ale i z Nepasic.⁴² V listopadu 1730 pak utíká do nekatolické ciziny Matěj Procházka z Jílovic se skupinou deseti osob, za rok poté prchají tři skupiny poddaných z Opočenska, další v dubnu 1732. Jedním z převaděčů byl jistý Němec z Jeníkovice.⁴³

36) Tamtéž.

37) Biblia Sacra, To jest Biblií svatá... v Hale Magdeburské 1722 (Jungmann V., č. 653; Knihopis č. 1114). Staré tisky v této studii zmiňované byly určovány dle publikace : L.Jungmann, Historie literatury české aneb Soustavný přehled spisů českých s krátkou historií národu, osvěcení a jazyka. II.vydání. Praha 1849; Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století. Red. Fr. Horák. Praha. Srv. též: B.Wižďálková, Konkordance Koniášových Klíčů, Indexu, Jungmanna a Knihopisu. Příspěvky ke knihopisu, 6 (Praha 1987) až 10 (Praha 1988). Za účinnou pomoc při identifikaci starých tisků děkuji více paní Anně Kloudové ze Státní vědecké knihovny v Hradci Králové.

38) Snad Kašpara Motěšického některé písně duchovní, edice z let 1673, 1718 nebo 1719 (Jungmann V., č. 100a).

39) Blažej Borovský z Borovna byl farářem na trčkovských statcích - roku 1615 v Černilově a roku 1616 v Holohlavech. Jeho publikace vycházely v letech 1613-1619. Nelze s určitostí říci, o který titul jde - zda o Hádání člověka s pokušením (Jungmann IV., č. 1899) či o Vejkład řečí epištolních nebo Devěatenácte kázání o svatém pokání (Jungmann IV., č. 1617a) nebo Trojí kázání o umučení a vzkršení (Jungmann IV., č. 1617b) nebo Knížka o pověťích země české (Jungmann IV., č. 818) či - s největší pravděpodobností - Kázání pohřebních snopček (Knihopis č. 1221-1226). Dle farářova zápisu by mohlo jít o č. 1225 (Knížka o pověťích země české, Praha 1613 - Jungmann IV., č. 818), leč nejpočetněji jsou dochována Kázání pohřebních snopček z roku 1616 (Knihopis č. 1226)

40) L.Kořán, "Opočenská rebelie", s. 120-121, pozn. 3.

41) Tamtéž, s. 122, pozn. 6.

42) Tamtéž, s. 96-98; zde jsou jmenovány i některé nalezené knihy.

Nepokoje opočenských poddaných, které propukly v prvé půli září 1732, jsou v literatuře dobře známé. Naposledy a nejobširněji se hnutím zabýval Ivo Kořán.⁴⁴ Účastnili se jich zejména farníci meziříčští, ale i třebechovičtí: z Jeníkovice, Polánek, Jílovic, Třebechovic, Újezdu, Libníkovice, Krňovic i Štenskova. Jako přední účastníci nepokojů byli okamžitě po příjezdu vojska zatčeni poddaní z Jílovic (7; Lukáš Horák, Jan Grus, Václav Horák, Václav Černý, Matěj Kupka, Anna Josefová a Anna Potůčková), z Kláštera (1; Jan Vávra), z Jeníkovice (13; Josef Barvíř, Mikuláš Pancíř, Mikuláš Bahník, Václav Němec, Jan Hovorka, Jan Hrubý, Jan Hlaváček, Mikuláš Mňuk, Mikuláš Čáp, Jan Sviták, Matěj Hlaváček, Jakub Novák, Jan Kupka), z Polánek (3; Václav Hovorka, Matěj Hovorka, Jan Krunka) a z Libníkovice (1; Jan Kačer).⁴⁵ Čelnou úlohu v hnutí sehrál kazatel Jan Moc, syn Tomáše Moce z Kláštera.

Po zlomení náboženských nepokojů nastaly odbojnému kraji zlé časy. Podle soupisu museli, zřejmě po tvrdém edukačním (a snad i jiném!) nátlaku, pravděpodobně v souvislosti s misijní prací P. Ant. Koniáše, asi v září roku 1733 učinit vyznání víry farníci-účastníci loňské "rebelie" (zpívající z Liberdova zpěvníku Harfa), pokud nebyli momentálně ve vězení. Z třebechovické farnosti to bylo dle zřejmě dílčího zápisu celkem 169 farníků z Jílovic, Újezdu a Jeníkovice.⁴⁶ Další účastníci museli učinit vyznání víry v září až listopadu 1734, někteří byli po návratu z vězení - bylo jich 12 z Třebechovic, Jeníkovice, Štenskova, Polánek i Jílovic.⁴⁷ Posledních osm z Jeníkovice, Jílovic a Štenskova museli udělat vyznání víry roku 1735 či 1736 po návratu z vězení.⁴⁸

Na jaře roku 1733 začíná P. Antonín Koniáš velkou misii, jde do "kacířských" vsí a hledá nekatolické knihy. Na jeho slídění doplácí i šestajovický chalupník Matyáš Machovec,⁴⁹ reálná předloha románového myslivce Václava Machovce z Jiráskova románu Temno, rovněž dobrušský radní Mikuláš Doubrava.⁵⁰ Dále řada farníků z třebechovické kolatury, kteří počínaje zářím 1733 odevzdávají - prý dobrovolně - své heretické knihy. Někteří se kryjí uvedením kuriózních nálezových okolností. Jejich seznam máme dochovaný a obrátíme nyní k němu svoji

43) Tamtéž, s. 98-100.

44) L.Kořán, "Opočenská rebelie", s. 101 ad. Zde na s. 119 výtečný přehled literatury a pramenů k tomuto problému.

45) L.Yolíř, Soupis nekatolíků panství opočenského, s. 51-54. Anna Potůčková zemřela 31.8. 1733 v Trutnově po 313 dnech vazby a byla pochována - v lese (L.Kořán, "Opočenská rebelie", s. 111).

46) SOKA Hradec Králové, AF Třebechovice p. O., i. č. 1, kn. č. 34, fol. 18b-21a.

47) Tamtéž, fol. 21a.

48) Tamtéž, fol. 21a.

49) Srv. o něm: L.Štíla, Jiráskovo Temno, Skalka a "myslivce Machovce". Strahovská knihovna, sv. 4, Památník národního písemnictví 1969, s. 246-268.

50) L.Kořán, "Opočenská rebelie", s. 113. Bylo u něho 6.4. 1733 nalezeno 17 knih. Současně byl uvězněn třebechovický sládek Jiří Mandelík. Krajský úřad v Hradci Králové v této souvislosti dne 21.dubna 1733 poznamenává, že "množství lidí, přechovávajících knihy, je den ze dne větší a vězení nemohou postačit" (tamtéž, s. 114).

pozornost.⁵¹ Opět se pokusíme tyto knihy velice spoře jmenované alespoň zčásti a zhruba identifikovat.

Září 1733:

1.

Matěj Matějů z Kláštera odevzdal knihu,⁵² která patřila jeho bratrovi ve vsi Val na opočenském panství (farnost Dobruška).

2.

Václav Mňuk z Jeníkovíc Písně Bosákovy,⁵³ které našel na poli.

3.

Jan Duben z Jílovic Nový zákon⁵⁴ s Harfou.⁵⁵

4.

Václav Kubka ml. z Polánky Kancionál Müllera.⁵⁶

5.

Mikuláš Řehák z Třebechovic Summarii,⁵⁷ které vytáhl z vody.

2. listopadu:

6.

Václav Kubka senior z Polánek kancionál psaný,⁵² Jana Arnda Patery knihy o pravém křesťanství, přeložené od Michala Longolia.⁵⁸

7.

Matěj Hlaváček z Jeníkovíc Kázání nešporní,⁵⁹ psané.

51) SOKA Hradec Králové, AF Třebechovice p. O., i. č. 1, kn. č. 34, fol. 22a-22b. Soupis pokračuje až do roku 1755 (fol. 23a), další zprávy o zabavování nekatolických knih až do roku 1775 jsou na fol. 24b.

52) Nelze blíže určit.

53) Asi Písně Klementa Bosáka, Praha, před r. 1586 (Knihopis č. 3982 - s poznámkou: Nežjištěn žádný výtisk). Nebo jde o Kancionál Klementa Bosáka, Praha 1607 (Jungmann IV., č. 119).

54) Nový zákon - četná vydání viz Jungmann III., č. 571-572; IV., č. 1180, ev. IV., č. 1185; Knihopis č. 17 096-17 097, 17 110, 17 112 až 17 123. S největší pravděpodobností jde o vydání v Halle roku 1722.

55) J. Liberda, Harfa nová na hoře Sion znějící ... Lauban 1732 (Jungmann V., č. 131; Knihopis č. 4855).

56) Asi: J. Miller, Poklad spěvů duchovních ..., Žitava 1710 (Jungmann V., č. 113; Knihopis č. 5577).

57) Viz dále u č. 39: Summarie Jana Stráneckého. Jan Stránecký byl utrakvistický překladatel a vydavatel v druhé polovině XVI. století. Nelze přesněji určit, tento titul Knihopis neudává (srv. Jungmann, s. 629; Knihopis č. 15 720-15 737). M. Bohatcová-J. Hejnic, O vydavatelské činnosti veleslavínské tiskárny (1578-1620). Folia historica bohemica, sv. 9, Praha 1985, s. 362 uvádějí tisk "bez možnosti přesnějšího určení": Sumarie na Evangelia.

58) J. Arndt, Patery knihy o pravém křesťanství ..., bez místa vydání, 1715 (Jungmann IV., č. 1262; Knihopis č. 248). - J. Arndt byl německý luteránský bohoslovec.

59) Benedikta Optáta Kázání nešporní na epištoly, asi z roku 1533 (Jungmann IV., č. 1567).

13. listopadu:

8.

Žena Skalického z Libníkovic Sedmero kázání od Melantricha⁶⁰ tištěné.

22. listopadu:

9.

Z Ledec Januš Modlitby Motěšického.⁶¹

18. prosince:

10.

Mikuláše Nováka z Ledců manželka Modlitby Jiříka Dikasty.⁶²

11.

Václav Zemánek z Jeníkovíc Písně Bosákovy.⁵³

12.

Matiáš Tošovský z Jeníkovíc Modlitby sine titulo⁵² "na každý den celého týhodne".

27. prosince:

13.

Pavla Veverky pastorní syn z Blešna odvedl knížku Jana Gebharka⁶³ "a pravil, že ji našel v lese v seně, které zvěři dávají".

29. prosince:

14.

Václav Zemánek z Jeníkovíc knížku, v níž byly modlitby na neděli a svátek.⁵²

15.

Mikuláše Pancíře žena Nový zákon v osmerce,⁶⁴ Václava Klejcha Modlitby.⁶⁵

60) G. Savonarola, Sedmero krásné a potěšitelné kázání ..., Praha, Jiří Melantrich 1565, 1573, 1576 (Jungmann IV., č. 1583b; Knihopis č. 15 233).

61) Buďto: K. Motěšický, Modlitby nábožné ..., Žitava 1706, 1715, 1719 (Jungmann V., č. 1582a; Knihopis č. 5842-5846), nebo: K. Motěšický, Nábožné a horlivé modlitby ..., bez místa vydání 1719 (Jungmann V., č. 1582b; Knihopis č. 5889).

62) J. Dykastus, Modlitby nebo rozjímání. Praha 1598, 1609, 1611, 1617 (Jungmann IV., č. 1962; Knihopis č. 2165-2172).

63) J. Gerhard, Knížka velikých potěšení plná ..., Praha 1616 (Jungmann IV., č. 1909; Knihopis č. 1662) - pokud ovšem pan farář nemyslel vůbec nějakou knihu od Jana Gerharda.

64) Jungmann V., č. 657.

65) Buďto: V. Klejch, Vroucí a nábožné modlitby ..., Žitava 1720, 1725, 1734 (Jungmann V., č. 1602d; Knihopis č. 3977-3979), nebo: Starých lidí koruna pobožnosti, to jest Modlitby ..., bez místa vydání 1724 (Jungmann V., č. 1602b; Knihopis č. 3976).

24. února 1734:

16. Jakub Michálek z Jenkovic odvedl Nový zákon bratrský.⁶⁶

22. března:

17.

Z kostela "jenkovského vzata Pašije husická".⁵²

18.

Čáp z Jenkovic díl bratrského zákona,⁵² Žalmy,⁵² knihu sine titulo, ve které Fridrich se ptá, Otto odpovídá o člancích víry či Kredo.⁵²

24. března:

19.

Žena Jana Hovorky z Jenkovic první díl Postily Žalanského,⁶⁷ psaný.

27. března:

20.

Žena Pavla Veverky z Blešna Slovaciusa z Turnova.⁶⁸

21.

Z Polánek Krunka Koroina⁶⁹ a jednu malou knížku, psanou.⁵²

29. března:

22.

Jakub Michálek z Jenkovic Nový zákon.⁵²

30. března:

23.

Mikuláš Bahník Nový Zákon.⁵²

31. března:

24.

Žena Mikoláše Mňuka z Jenkovic Modlitby Motěšického,⁶¹ "děti její měly ji nalézt v jabloni u Matěje Hlaváčka, dostala je od Dobrušského Kateřina, cera Víta

66) Může jít o různé vydání - od roku 1518 (Jungmann III., č. 571-572; Knihopis č. 17 096) až po vydání roku 1722 v Halle a 1730 v Laubně (Jungmann V., č. 656-658; Knihopis č. 17 096-17 123).

67) H. Phaeton (Žalanský), Knihy dvojce o skutcích Pána našeho Ježíše Krista ..., Praha 1617 (Jungmann IV., č. 1793a; Knihopis č. 7124).

68) Václav Slovacius, kněz podobojí, autor 18 spisů vycházejících v letech 1586-1618 (Jungmann, s. 626-627; Knihopis č. 15 500-15 515). Vzhledem k absenci názvu knihy je tisk blíže neurčitelný.

69) A. Corvinus, Rozjímání o umučení Krista Pána velmi pěkná ..., 1541 (Jungmann IV., č. 1570) nebo Vejklady na čtení nedělní ..., Praha 1539, 1541, 1542 (Jungmann IV., č. 1490; Knihopis č. 1625-1629).

Čápa z Jenkovic, a tam skovala".

13. června:

25. Z Městce Tomáš Drahorád oba díly Postily Capiti,⁷⁰ dále dvojce Modlitby Motěšického.⁶¹

26.

Jan Mach z Ledec Písň, psaný,⁵² Modlitby Jana Habermana⁷¹ ze Hbu.

27.

Z Jenkovic Němec, nacházející se ve vězení v Hradci Králové, uložil katechetickou knížku v oktávu⁵² a Zákonek podlouhlý.⁵²

Srpen:

28.

"V chlívě farním nalezen Zákon nový lutrianský".⁷²

29.

Z Kláštera Kumpánka Modlitby Motěšického⁶¹ "a pravila, že je nalezla v lese".

Září:

30.

Od Václava Buriana ze Štěkova odvedena kniha, "totiž Kroniky a životův sepsání nejvrchnějších biskupův římských od Adama Daniele z Veleslavína vytištěná".⁷³

10. března 1735:

31.

Kateřina, manželka Jana Černého ze Štěkova, Ruční knížku⁷⁴ Václava Klejcha "a pravila, že ji Šolc, krejčovského řemesla z Nepasic, odcházeje na vandr, v osmi groších zastavil k vyplacení za odšití".

70) L. Kapita, Postilla, to jest kázání ..., bez místa vydání, 1586, 1615 (Jungmann IV., č. 1553; Knihopis č. 3770-3771).

71) L. Habermana Chebského, faráře ve Falknově: Modlitby nábožné a křesťanské ..., různá vydání z let 1586-1715 v Praze, Leydenu, Haagu, Trenčíně, Levoči, Žilině a v Žitavě. Nelze blíže určit - snad žitavské vydání z roku 1710 (Knihopis č. 2831), ale pochopitelně není možno vyloučit ani starší vydání Veleslavínovo (Jungmann IV., č. 1934b; Knihopis č. 2816-2833).

72) Jungmann V., č. 655-658; Knihopis č. 17 120-17 123 (tisk z let 1709-1730 v Žitavě, Halle, Lubáni).

73) R. Barnes, Kroniky a životův sepsání ..., Norimberk 1565, Praha 1576 (Jungmann IV., č. 611; Knihopis č. 958).

74) Jedná se o tisk: K. Motěšický, Ruční knížka ..., bez místa vydání 1604, opět vydaná 1687. Kleychovo vydání - o které zřejmě jde - je z roku 1719 (Jungmann IV., č. 1971; Knihopis č. 5955-5959).

13. března:

32.

"Odvedl Dobruskej z Jenkovic knížku Každodenní Postila⁷⁵ intitulírovanou a pravil, že teta jeho ji po smrti zanechala".

24. června:

33.

Václav Šíp z Jeníkovic "knihu, jejíž titul byl tento: Položení toho, co se jest vuobec Prayku i kniezie působilo ten úterý po svaté Trojici léta 1524, přitom taky i list, kterýž kněz Martin s jinými knězi do obce psal etc.,⁵² nalezl ji v rošit".

Červenec:

34.

Václav Mach z Ledec Písně sine titulo, mezi kterýmiž byly o zavedení církve a obnovení.⁵² Měl je nalézt u Jana Kašpara "na potkrovi".

1736:

35.

Karel Mužík z Bělče vydal třetí díl Biblí české bratrské.⁷⁶

26. dubna:

36.

Jakub Andrýs z Oujezdce přinesl Summarii.⁵⁷

8. května:

37.

Přinesl Anjel z Polánek po bratrovi Ruční knížku Kašpara Motěšického.⁷⁴

19. dubna 1737:

38.

Václav Burian ze Štěkova měl Nový zákon Jana Blahoslava.⁷⁷

23. dubna:

39.

U Jana Rybína v Blešně nalezeny v stodole Písně Bosákovy⁵³, Summarie Jana Stráneckého,⁵⁷ Kázání, které vysoce urozeným pánům Ludvíkovi, Albrechtovi, Jiřímu etc. hrabatům v Štolberku v Bernigrodu připsáni byli aneb obětovaní.⁵²

75) J.Dykastus, Postila každodenní pobožná ..., Praha 1612 nebo 1614 (Jungmann IV., č. 1560; Knihopis č. 2177-2178).

76) Bible kralická šestidílná ..., III. díl, Kralice 1582 (Jungmann IV., č. 1167; Knihopis č. 1107).

77) Nový zákon vnově do češtiny přeložený ..., Ivančice 1564, 1568, Kralice 1596 (Jungmann IV., č. 1180; Knihopis č. 17 110, 17 112, 17 116).

28. dubna:

40.

Odeslala skrze Jana Řeháka Šolčka z Mokrého (ze sousední farnosti Přepychy) Summarii⁵⁷ a Politiam Historicam.⁷⁸

8. prosince:

41.

Matěj Matějů z Kláštera přinesl Zákon bratrský.⁷⁹

9. února:

42.

Novák z Ledců odvedl Ruční knížku⁷⁴ nalezenou "pod doškama".

1. března:

43.

Symeon Havlíček z Třebechovic odvedl Politiam Historicam,⁷⁸ "koupenu v Praze".

15. května:

44.

Karel Dvořák přinesl po bratrovi Filipa Kegelia Dvanáctero přemyšlování.⁸⁰

13. října 1740:

45.

"Odvedl Matěj Černej Harfu novou Jana Liberda,⁵⁵ pravil, že ji našel v rumu".

5. listopadu:

46.

Přinesl (tj. asi Matěj Černý - pozn.J.Š.) Jana Habermana Modlitby Kubína,⁷¹ nalezl je v chalupě po Havlíčkovi.

8. května 1741:

47.

Kaplan J.H.Sýkora nalezl knihu "sine authore Der bettende Soldat".⁵²

Záznamy o dobrovolném či vynuceném odevzdávání českých knih tajných nekatolíků končí na kratší čas 8. květnem 1741 - další pokračují až 30. září

78) G.Lauterbeck, Politia Historica ..., Praha 1584, 1592, 1606 (Jungmann IV., č. 727; Knihopis č. 4735-4736).

79) Asi: Nový zákon Pána a Spasitele ..., Žitava 1720, Halle 1722, Lauban 1730 (Jungmann V., č. 656-658).

80) E.Kegelius, Dvanáctero přemyšlování duchovních ..., tisk z let 1669-1715 v Žilině, Levoči, Horní Lužici a Žitavě (Jungmann V., č. 1419; Knihopis č. 3896-3904).

1743. Vypukly tzv. slezské války, severovýchodní Čechy byly okupovány pruským vojskem a řada nekatolíků, pronásledovaných katolickou církví, použila příležitosti a stěhovala se v únoru až březnu 1742 do Pruska. Z opočenského panství to byly 253 osoby. Stěhovaly se celé rodiny, převážně z vesnic zasažených hnutím roku 1732 (Slavětín, Rohenice), ale i z vesnic českomeziříčské farnosti, patřících do roku 1713 k farnosti třebechovické (Králova Lhota - 26 osob, České Meziříčí - 52 osoby), také ze vsí tehdejší třebechovické farnosti.⁸¹

Tak ze Štěnkova odešly dvě rodiny, chalupníka Martina Andryse a výminkáře Václava Buriana (u V. Buriana byly nalezeny knihy v září 1734 a 19. 4. 1737 - srv. ve výše uvedeném seznamu č. 30 a č. 38), celkem 7 osob. Z Nepasic odešla rodina sedláka Václava Stříbrného, chalupníka Jana Stříbrného a podruha Vojtěcha Malého, celkem 16 osob. Z Jeníkovíc odešlo šest rodin a celkem 36 osob. Rodina chalupníka Matěje Hlaváčka (roku 1732 utekl ze strachu před vojáky, dostal se až do Berlína, ale vrátil se a byl 17. 12. 1732 odeslán do vězení v Praze, byl odsouzen na dva roky nucených prací na šancích v okovech, dne 14. 1. 1736 musel učinit vyznání víry, dne 2. 11. 1733 byla u něj ve stavení zabavena ručně psaná kniha - srv. č. 7, též č. 24 výše uvedeného seznamu), rodina chalupníka Jana Hovorky (byl uvězněn roku 1732 v Hradci Králové, poté odsouzen na pět let práce na šancích v okovech, musel 20. 1. 1736 po návratu z vězení učinit vyznání víry, jeho ženě byla zabavena 24. 3. 174 kniha - viz č. 19 výše uvedeného seznamu), rodina chalupníka Václava Javůrka, rodina chalupníka Václava Němečka ml., rodina chalupníka Václava Němce st. (z Jeníkovíc musel roku 1733 učinit vyznání víry Václav Němec - je zapsán 2x, takže pravděpodobně oba. Dále učinila vyznání víry Alžběta, žena Václava Němce st. Knihy byly zabaveny Němcovi - viz č. 27 výše uvedeného seznamu) a rodina chalupníka Pavla Bahníka. Z Jílovic odešly čtyři rodiny, celkem 26 osob. Byly to rodiny sedláka Václava Horáka (uvězněného po bouři 1732 v Jičíně, byl odsouzen na dva roky nucených prací na šancích v okovech, jeho dcera Alžběta učinila roku 1733 vyznání víry, jeho žena Anna v listopadu 1734, on sám až 20. ledna 1736 po příchodu z vězení), rodina sedláka Jana Větvičky (učinil roku 1733 vyznání víry), rodina zahradníka Jana Dubena (učinil vyznání víry roku 1733, v září 1733 byly u něho nalezeny knihy - viz č. 3 výše uvedeného seznamu) a rodina chalupníka Matěje Kupky (utekl roku 1732 do Horní Lužice, vrátil se do Čech a 3. 11. 1732 byl vyslýchán v Dobrušce, byl dodán do vězení v Praze a odsouzen na dva roky nucených prací na šancích v okovech, vyznání víry učinil 20. 1. 1736, jeho žena - či matka - v listopadu 1734).

Po odchodu pruského vojska hon na českou knihu pokračoval. Většinou ji farníci prý sami odváděli.

30. září 1743:

48.

Přinesla Brunarka z Libníkovíc Pokojík.⁸²

81) Jejich seznam uveřejnil L. Wolf, Soupis nekatolíků panství opočenského, s. 57-66.

82) L. Eichhorn, Duchovní zbraně i pokladův věčných pokojík ..., Žitava 1682-1683, 1718

1744:

49.

Přinesl Samuel Jarkovský Harfu⁵⁵ a Zákon,^{52,54} koupila je žena, když ještě svobodná byla.

10. srpna:

50.

Adam Mel odvedl Žalmy Strejce.⁸³

11. srpna:

51.

Přinesla Stašková z Jeníkovíc Přemyslování o sedmi posledních slovech.⁸⁴

52.

"Pan kaplan Modlitby Motěžického⁶¹ od jedné děvečky z Petrovic (sousední fara Týniště nad Orlicí - pozn. J.Š.), kterážto pravila, že je od pacholka dostala".

1. ledna 1745:

53.

Odvedl Jan Tomáš z Blešna Philippum Kegelum,⁸⁰ našel jej po Brandenburcích.

20. ledna:

54.

Přinesl Franz z Oujezdce Kristiana Langhause,⁸⁵ "manželka po svém dědou ji vzala".

55.

Medková ze Štěnkova odvedla Henricha Milde.⁸⁶

56.

Prášil ze Štěnkova též Henricha Milde.⁸⁶

57.

Černej Jiřík po vojácích našel Joachyma Neandra.⁵²

(Jungmann V., č. 1583; Knihopis č. 2218-2220).

83) J. Strejce Zábřežský, Žalmové neb Zpěvové svatého Davida ..., Kralice 1587 a další četná vydání různě až do r. 1746 (Jungmann IV., č. 101; Knihopis č. 17 528-17 545).

84) E. Milce, Přemyslování o sedmi posledních slovech ukřižovaného Ježíše ..., Halle 1738 (Jungmann V., č. 1490; Knihopis č. 5572, 5573).

85) Buď: Ch. Langhausen, Postila ..., Žitava 1712, 1734, nebo: Křesťanských dítek ruční a domovní postila ..., Žitava 1738 (Jungmann V., č. 843; Knihopis č. 4675-4677).

86) Jde o některou z publikací H. Milde - blíže nelze určit (srv. Jungmann V., č. 767a,b; V., č. 782a,b,c; Knihopis č. 5567-5570). Většinou tištěno v Halle v letech 1721-1736.

1754:

58.

Pan Vojtěch Kadanský, toho času sirotčí, odvedl knihu Bosáka⁵³ nalezenou při "inventování v Jenkovicích po Jelenoj".

28. července 1755:

59.

Odevzdal Žalm Jiřího Strejce⁸³ Jan Hájek z Třebechovic.

Záznamy z dalších let o nálezech nekatolické literatury bohužel nejsou již tak konkrétní. Jsou ovšem dokladem přetrvávání tajného nekatolictví, které bylo projevem odporu vůči ideologické nadvládě katolické církve v regionu a vůbec v Českých zemích, která jako silná opora stávajícího feudálního řádu se pokoušela zbrzdit vývoj a udržovat český národ v ideovém temnu středověkých katolických dogmat. Příslušnost k tajnému nekatolictví - či lépe: odpor vůči ideologii katolické církve - tudíž vlastně splyval s bojem za politické, osobní a mravní osvobození a za rozvoj českého národa a znovunabytí jeho místa v rodině plnoprávných, státotvorných evropských národů.⁸⁷

Přítomnost pruského vojska v Čechách během sedmileté války znamenal i příchod protestantských vojenských kazatelů, větší styk tajných nekatolíků doma s emigranty a větší možnosti importu nekatolických knih. Pražský arcibiskup vydal 8. prosince 1760 další dekret proti šíření protestantských knih, které prohlásil za příčinu rozkladu a odpadlictví. Další patent ze 16. 7. 1763 o přísné pohraniční revizi knih směřoval proti císařským vojínům, kteří se vraceli ze zajetí a přinášeli si řadu zapovězených knih. Dne 15. 6. 1764 vydala císařovna Marie Terezie obnovený reformační patent v zostřeném znění, neboť jím se nařizovalo vrchnostem a městským radám, aby přísněji dozíraly na odpadlíky a na tajné noční schůzky. Poté (15. 12. 1764) následoval zostřený rozkaz pro duchovní správce a misionáře působící v pohraničí, aby pracovali nejen proti vlašnostem u víře, ale i proti vyložené herezi.⁸⁸ Královéhradecká konzistoř projednala obnovený reformační patent z 15. 6. 1764 dne 10. 11. 1764. Jedním z opatření měly být nové misie v příštím roce. Misionáři si měli ve vesnicích vyhledatí spolchlivého člověka, zvláště z řad konšelů, který jim měl dodávat zprávy o tom, jak kdo ze sousedů koná náboženské povinnosti.⁸⁹

Na jaře a v létě 1765 se konaly kající misie v různých městech českého

87) Tento rys ovšem nenacházíme u německého obyvatelstva severovýchodních Čech, zejména v Orlických horách a v Podorlicku, které - ač se hlásilo v polovině XVII. století k luteránskému vyznání, prakticky bez ořesů v průběhu druhé poloviny XVII. století akceptovalo katolictví a setrvalo v něm po celé století XVIII., byl by jazykově bližší svému luteránskému, křesťanskému blízkému slezskému sousedství. U tohoto německého obyvatelstva se také nesetkáváme s emigrací do Pruska z náboženských či ekonomických důvodů; zřejmě mu poměry v habsburské říši vyhovovaly.

88) A. Rezek, Dějiny prstonárodního hnutí náboženského, s. 127-129.

89) A. Neumann, K činnosti misionářů v pražské a královéhradecké diecézi v letech 1765-72.

severovýchodu: v Kostelci nad Orlicí, Rychnově nad Kněžnou, Opočně, Novém Městě nad Metují, Náchodě, Jaroměři, Dvoře Králové nad Labem, Novém Bydžově - a samozřejmě v Třebechovicích pod Orebem. V Třebechovicích je uskutečnili jezuité P. Josef Kegler, P. Martin Peřina, P. Josef Brauner a P. Jan Gro ve dnech 29. 6. - 15. 7. 1765. K přijímání přistoupilo 5 250 farníků. Misionáři, kterým pomáhali i kapucíni z Opočna, zabavili v Třebechovicích 62 knihy, které dne 14. července 1765 "z města ven vynesené a na poli Vojtěcha Čermáka u kapličky spálené byly, což chlapci skákáním přes ten oheň ozdobovali", jak zapsal třebechovický městský písař Jos. Hain Šmidberský. Údajně to měly být knihy méněcenné, které nestály za korigování (jejich soupis ale proveden nebyl !); náhradou za ně rozdali jezuité knihy prý dobrého obsahu.⁹⁰ Z Třebechovic odešli misionáři do Opočna. Misie v roce 1766 a v dalších letech se Třebechovicím vyhnuly. Nalezené knihy toho roku (např. Hradec Králové - 72, Česká Skalice - 50, atd.) v celkovém počtu 509 knih byly opět spáleny.⁹¹

Misie roku 1765 ukázala, že v třebechovické farnosti stále existuje tajné nekatolictví a že její katolický duchovní správce nemůže povolit ve svém protireformačním díle, ale že se musí řídit obnoveným protireformačním patentem z 15. 6. 1764 i nadále (tento patent byl poté každoročně až do roku 1780 publikován).⁹² A tak v druhé půli 60. let třebechovický farář vykonával v domácnostech svých farníků vizitace a pátral po knihách. Míval úspěchy. Přistiženým byly knihy zabráný a v nejlepším případě museli složit vyznání víry a zřeknout se heretických "bludů". Tak roku 1766 složili vyznání víry Anna, vdova po Janu Kovářovi z Ledců, a Anna, žena Jana Nováka z Ledců, poněvadž u nich našel třebechovický farář Franc "kacířské knihy",⁹³ následujícího roku skládal vyznání víry Václav Jirsák z Ledců, který byl přistižen, jak doma čte nekatolickou knihu.⁹⁴ Roku 1768 (19. 6.) byly nalezeny u Jana Kašpara fragmenty "kacířských" knih, dne 16. 7. 1769 byly nalezeny u Václava Eliáška v Nepasicích podezřelé knihy - delikvent se omluvil, že nevěděl, že knihy jsou podezřelé; musel učinit vyznání víry a obdržel Koniášovu Postilu.⁹⁵ Dne 5. srpna 1770 byl ale v Blešně přistižen Václav Mokerský, jemuž byly knihy vyrvány; ačkoli jejich vlastnictví popíral, byl

Časové úvahy, roč. 43, Hradec Králové 1940, s. 126.

90) V. Koleč, Krátká paměť Missionis de Poenitentia. Staré Třebechovice, č. VIII, 1932, s. 17-18; A. Neumann, K činnosti misionářů v pražské a královéhradecké diecézi, s. 131-139.

91) A. Neumann, K činnosti misionářů v pražské a královéhradecké diecézi, s. 154.

92) Těžko lze proto souhlasit s J. Hanzlem, který se paušálně domnívá, že v roce 1740 nástupem Marie Terezie na trůn "končí vlastně dlouhá protireformační doba v Čechách" (J. Hanzl, Rekatolizace v Čechách - její historický smysl a význam. Sborník historický, roč. 37, Praha 1990, s. 85). Rokem 1740 nekončila - jak je z těchto a dalších příkladů zřejmé - protireformace v třebechovické farnosti ani v severovýchodních Čechách, ale ani v Čechách, o Moravě nemluvě.

93) SOKA Hradec Králové, AF Třebechovice p. O., i. č. 1, kn. č. 34, fol. 18a, též 23b.

94) Tamtéž, fol. 23b.

95) Tamtéž.

odsouzen ještě k několikatydenním nuceným pracem. Štěstí měl téhož roku dne 17. září ovčák libníkovický Jan Zych, u kterého při vizitaci knihy nalezeny nebyly. Zato 9.6. 1771 byla Janu Kašparovi v Mitrově zabavena kniha s názvem Pláč svatých otců;⁹⁶ delikvent měl ještě nějaké rouhavé řeči proti očištcí.⁹⁷

Dne 4.7. 1772 byli přistiženi při modlitbách ke sv. Koruně Jan Podolník, Jiří Ryšavý, Jan Hájek, Jan Ježek a Jiří Melichar, všichni z Třebechovic; byli zatčeni a museli složit revers, že se již o nic podobného nepokusí.⁹⁸ Roku 1774 museli opět skládat vyznání víry kovář Jan Pumer z Blešna, dále sedlák Václav Červenka a Jan Javůrek také z Blešna - nebyli ve svátek na mši v katolickém kostele a měli "kacířské" řeči o očištcí atd. Farářova vizitace 10.8.1774 spolu s misionářem Janem Thomasem v Polánkách u sedláka Jiřího Špačka odhalila dalšího heretika. Jiřímu Špačkovi musely být vyrvány kacířské knihy a nechtěl přiznat, od koho knihy získal. Byl zatčen a v poutech poslán do Opočna do vězení. Nakonec složil veřejné vyznání víry a zřekl se "kacířství". Téhož dne (10.8. 1774) byl vyšetřován pro podezření z kacířství Matyáš Anjel z Polánek a 21.8. skládal vyznání víry. Dne 23.10. 1774 farář Antonín Franc spolu se svým kaplanem Václavem Burgerem a misionářem Janem Thomasem provedli razii v Klášteře u Matyáše Lukáška, Mikuláše Ježka a Jana Koleča, dále v Podolí u Jana Potůčka, Jakuba Potůčka a jeho ženy a u Vavřince Rybína z Nepasic. Všude byly nalezeny "závadné" knihy a majitelům "vyrvány" (bohužel blíže nespecifikované).⁹⁹

Situace se však začala pomalu měnit. Dne 21.7. 1773 zrušil papež Kliment XIV. jezuitský řád (jeho bula byla v Praze zveřejněna dne 4.9. 1773 a její obecné zásady byly konkretizovány v listu Marie Terezie česko-rakouské dvorské kanceláři ze dne 17.9. 1773). Od té doby se jezuité již neměli podílet na razích proti nekatolickým knihám. A v prosinci 1774 obdržel třebechovický farář pokyn, který si do pamětnice zapsal, že napříště mohou přistižení heretici skládat vyznání víry nikoliv veřejně, ale soukromě.

V prosinci 1774 učinili tedy již soukromé vyznání víry Jan Horák, Matyáš Šala, Jan Luňáček, Jan Ludvík a jeho manželka (všichni z Jeníkovic) a Jan Šimon z Třebechovic. Další vyznání víry učinil i 26.5. 1775 Samuel Jánský z Bělče, Jan Lukášek z Ledců, Jan Matulka s manželkou a jeho matka z Klášteřa a Václav Šala s manželkou z Klášteřa. Dne 29. května učinili vyznání víry a "byli zproštěni kacířství" mlynář Jiří Frinta a jeho manželka z břekelského mlýna, Jakub Potůček a Václav Potůček s manželkou z Újezdce. Byla nalezena bible⁵² u Jana Šimona z Třebechovic, Jiřího Kašpara z Ledců, Václava Šaly z Klášteřa, Jana Matušky z Klášteřa, vdovy Anny Matuškové z Městce, Jiřího Frinty, mlynáře břekelského, Jana Kašpárka z Polánek. Dne 16. května byla provedena vizitace za pomoci misionáře v Krňovicích u chalupníka Jana Pumra a Jana Fatky; oba měli

96) Pláč otců svatých aneb Kniha bohomyšlná ..., Hradec Králové 1616, Opava 1718, Brno 1727 (Jungmann IV., č. 1922; Knihopis č. 3997-4001).

97) SOkA Hradec Králové, AF Třebechovice p. O., i. č. 1, kn. č. 34, fol. 23b.

98) Tamtéž, fol. 24a.

99) Všechny uvedené případy tamtéž, fol. 24a.

"rouhačské" řeči, byli zatčeni, leč knihy u nich nalezeny nebyly. Ještě 26.5. 1776 učinil vyznání víry voják Jan Konrád Sündermann z Colloredovského pluku, 21. července 1776 krejčí Jiří Andres a Ondřej Syneček, oba z Třebechovic, a 18. srpna 1776 sedlák Jiří Medek ze Štěkova.¹⁰⁰

Dnem 18. srpna 1765 se stal spoluvladařem Marie Terezie v habsburských zemích její syn Josef II. Začalo období intenzivnějších reforem, které se mohly plně prosadit až po smrti Marie Terezie. Dne 13. října 1781 byl vydán proslulý toleranční patent, který legalizoval augšpurské, helvetské a pravoslavné vyznání. Sice ponechával katolicismu privilegované postavení ve státě v oblasti kultu, církevní správy a školství, ale občansky zrovnoprávňoval evangelíky s katolíky. Mohli svobodně vlastnit majetek, získávat měšťanské právo, provozovat živnosti, nabývat akademických hodností a vykonávat veřejné funkce, ale mohli také svobodně vystupovat z katolické církve a vlastnit odkaz předků, nekatolické knihy, bez obav, že jim je zabaví katolický farář a pošle je za to do vězení.

Pocity tajných nekatolíků při vyhlášení tolerančního patentu ztvárnil uměleckou formou v závěru svého veršovaného románu Za právo a pravdu spisovatel Josef Jahoda. Dejme průchod jeho procitěným slovům, plně korespondujícím s naším předchozím textem:¹⁰¹

*A teď patent! Nedoufal v něj, četl
v "Protivenství" beznadějný nářek
na zlomenou církev svojích dědů,
bezútešný pláč tam z dálných končin
štvaných, zubožených exulantů.
A přec patent přišel! Teplá vlna
zaliła mu štěstím celá prsa.
Na Srubu už stál a kolem něho
tichý kraj se hloubil, kraj to Bratří,
kraj to slzí, těžkých pronásledků,
ale požehnaný kraj, kde skryto
žírné símě jejich staré víry,
nikdy nezdušené, vyklíčí teď
novým květem nezlomené pravdy!*

*A již přicházeli od Opočna
jeho druzi, samí věrní Bratři
v zástupu šli, v čele Lukáš Pilný
a s ním z Ledec Rous, ten pochybovač,
jehož dceru páni pomučili,*

100) Všechny uvedené případy tamtéž, fol. 24b.

101) J. Jahoda, Za právo a pravdu. Obraz ze záščí (1761-1781). Praha 1914, s. 233-236. Motto v záhlaví naší studie je vzato ze sbírky: J. Jahoda, Písničky z Opočenska. Praha 1914, s. 56. Na obě knihy tohoto spisovatele, dnes pozapomenuté, které vyjadřují věrně názory tajných nekatolíků právě na Třebechovicku dodnes působivou formou, upozorňuji.

který těžce došel na Opočen,
jen by přesvědčil se, že ten patent
opravdu byl vydán, slavně hlášen.
Újezdecký Židek s Kupkou kráčel,
zšedivělým nějak za ty časy,
co mu přines Hojný hroznou zprávu.
Šimon Plocek, jenkovický, vážně
něco výravskému Tučkovi děl,
zcela vzadu belhal Řehoř Dýma,
pokřivený nelítostným bitím,
že kdys "Manuálník" u něj našli,
"Zákonek" a zpěvník Třanovského.
Na Srub vycházeli čilí sice,
ale přece ne tak zradostnělí,
jak je po patentu Rybín čekal.

Živě vstříc jim vyšel, vesel zdravil,
honem na ten patent vypytał se.
Zástup sdružil se teď dohromady.
Pilný vážně ve střed Bratří kročil.
"Milí Bratři, slyšeli jste patent.
Neouplně pro nás vzešlo světlo,
buďtež však i za to díky Pánu!
Ráčil císař dáti toleranci,
ale staré církvi našich dědů
neráčil dát volnost vyznávání -"
Rybín užas: "Jaký tedy patent?"
Pilný vysvětloval: "Konfesi jen
helvetské a augšpurské dal právo
svobodně svou církev ustavití, -
na nás České bratry zapomněli..."
dodal teskným hlasem, v němž se chvělo
zklamání a trpkost marných tužeb.

Zmlkli všichni. Ano, nedal císař
jejich staré víře toleranci,
bude zase nutno skrývatí se - -
Lukáš Pilný zvedl hlavu: "Bratři,
tò je začátek jen velkých věcí
tenhle patent! Po něm druhý přijde,
pro nás! Ale zatím třeba vzítí,
co nám Pán dát ráčil k ulehčení.
Ohlásíme svorně na úřadech,

že z té papeženské, kleté víry
vystupujem a že hlásíme se
k víře helvetské, teď dovolené,
v které čekat budem trpělivě,
až Pán ráčí vzpomenouti na nás,
smiluje se v neskončené lásce
a dá právo církvi Českých bratří.
Za což nyní silně modleme se
v duchu, pravdě k tomu, jenž je Láska!"

Rozechvěni živě souhlasili,
těšíce se, že nebude třeba
falešně se přetvařovat, hřešit
v papeženských chrámech římským kněžím.
A když Pilný zbožně čepici smek
a vyzýval k díkům Pánu nebes
za to první vyvedení ze tmy,
ze zajetí římských násilníků,
z pronásledků, ze soužení zlého,
rozzářeným Srubem stará slova
tklivě linula se se rtů zbožných
potomků těch starých Českých bratří,-
spěla vážně k říjnovému nebi,
toužícímu všechno choré světlo
vylít na ty nakloněné hlavy
dlouhých šedých vlasů, hlubokých vrásek,
vyoraných bolestí a žalem,-
nesla se až k zádumčivým lesům,
zahaleným v jemné, bledé mlhy,
které v modravých se snětích snuly,
jako duše všech těch věrných Bratří,
umučených někdy pro svou pravdu,
toužících kdys v tomto přísném kraji
po volnosti svojí české víry.
Celý kraj jak zmlžen byl by náhle
těmi ubitými mučedníky,
kteří přišli nyní vyslechnouti
vítězství své vytoužené pravdy ...

Dobrodiní tolerančního patentu přirozeně využili i nekatolíci na
Třebechovicku. Nebylo jich zpočátku mnoho - byli zdecimováni předchozími
raziemi a emigrací, byli zastrašeni a váhali, ale přihlašovali se. Jen ve dnech 5.3.
- 30.8. 1782 se jich podle neúplné statistiky přihlásilo 399, tedy více než desetina
obyvatelstva, a jejich počet dále rostl. Jejich početnost v roce 1782 podává

Místo	rodin	duší	z toho nekatolíků
Třebechovice p.O.	284	1256	7
Blešno	51	174	36
Nepasice	43	195	97
Vysoký Újezd	5	23	
Podolí	3	22	
Jřlovice	38	193	
Městec	19	107	
Očelice	14	95	
Jeníkovice	66	352	37
Libáňkovice	30	99	
Kláster	20	101	
Ledce	30	163	60
Mitrov	6	44	10
Dolní Polánky	23	110	68
Horní Polánky	17	84	30
Stráňka	9	41	37
Újezdec	8	43	14
Krňovice	22	100	3
Štěnkov	23	119	
Běleč	30	194	
Bělečko	32	186	
Celkem	773	3 701	399

Žádost o založení evangelického sboru na opočenském panství zaslali poddaní vrchnostenskému úřadu v Opočně dne 22. června 1782. Podepsalo ji devět poddaných, z nichž téměř polovina (čtyři) pocházela z řad třebechovických farníků: Jan Junek z Třebechovic, Jan Hroch z Ledců, Jakub Matuška z Klášteřa a Václav Rybín z Nepasice. Zbývajících pět byli z Českého Meziříčí, z Bolehoště, z Trnova, z Mokrého a z Křivic. Podepsaní uvedli, že vyznávají náboženství Jednoty Bratrské křesťanské.¹⁰³ Roku 1808 bylo v třebechovické kolatuře již 897 protestantů (Třebechovice p.O. - 45, Běleč - 129, Blešno - 85, Jeníkovice - 107, Krňovice - 18, Ledce - 193, Nepasice - 137, Polánky - 177, Štěnkov - 2) a jejich

102) A.Flesar, Poznámky o faře třebechovické, s. 2. Ale dle jiného seznamu se k 9. červenci 1782 hlásilo k nekatolickému vyznání již 498 poddaných (viz Evangelici na panství opočenském a smiřickém. In: L.Lukášek, K dějinám doby toleranční. Praha 1939, s. 137-138).

103) Evangelici na panství opočenském a smiřickém, s. 135.

počet v následujících letech rostl. Na Stráňce u chalupníka Pilného se konaly 24. února 1783 první protestantské služby Boží¹⁰⁴ a v Klášteře, kde druhdy stával cisterciácký klášter Svaté Pole, zničený Orebity roku 1420, byl již roku 1782 založen evangelický sbor, roku 1785 vystavěn kostel a 1. května 1783 nastoupil svoje poslání duchovní správce, uherský pastor Matouš Bacza. Po vyhlášení tolerančního patentu se téměř celá obec postupně přihlásila k evangelickému náboženství helvetského vyznání.¹⁰⁵ Statečně přihlášení se k víře otců mělo všeobecně za následek četné ústrky jak ze strany vrchnostenského úřadu, tak ze strany římskokatolických farářů a již rekatolizovaných spoluobyvatel. Nejinak tomu bylo i v třebechovické kolatuře.¹⁰⁶

V předchozím textu jsme se seznámili se stručnou historií náboženských poměrů na Třebechovicku od konce XVI. století až do počátku století XIX. Poměrně dostatečné množství faktů nás nutí v závěru studie položit si několik otázek a pokusit se o nesnadnou odpověď na ně. Jde zejména o charakteristiku četby tajných nekatolíků a na ni navazující další úvahy: proč se tak houževnatě drželo akatolictví v kraji pod Orebem, z jakých kořenů vyrůstalo, jaký podíl na něm měla četba nekatolických knih a vůbec otázka hlubšího smyslu existence tajných nekatolíků na Třebechovicku (či v severovýchodních a východních Čechách).

Katolická literatura, křesťovně obhajující protireformaci a zejména vydrážděná vydáním Jiráskova románu Temno, ve kterém byl ve velmi negativním světle ukázán P. Antonín Koniáš jako misionář a ničitel starých českých knih, se soustředila hlavně na dokazování a obhajování své teze, že jezuité zabavovali nevhodnou a pověrečnou literaturu, kterou nahrazovali literaturou kvalitní (čili že vlastně konali záslužnou práci, neboť tímto způsobem navíc vytrhli postižené

104) A.Flesar, Poznámky o faře třebechovické, s. 2-3.

105) A.Flesar, Popis historicko - archeologicko - statistický, s. 259-260. O poměrech po vydání tolerančního patentu srv. E.Bednář, Památník českobratrské církve evangelické. Praha 1924 (tam i o Třebechovicích p. O. na s. 374-377 a o Klášteřu nad Dědinou na s. 378-380, spolu se stručným výčtem dějin sborů). Speciálně srv. B.Opočenský, Památník čbr.-ev. farního sboru v Klášteřu nad Dědinou; Zpráva o sboru P. v Třebechovicích až do r.1904. Vydáno presbyterstvem reformované církve evangelické 1905 (obě tyto publikace přejímám z bibliografie, v době psaní této studie jsem je neměl k dispozici, neznám jejich obsah a proto také neručím za správný text jejich názvu).

106) Podrobnější popis projevů této náboženské intolerance se již vymyká rámci této studie. Nemohu ale pominout pamětní knihu třebechovické fary (SOKA Hradec Králové, AF Třebechovice p.O., i. č. 2, kn. č. 1 - Liber memorabilium parochiae Třebehovicensis - fol. 131a-b, kde se píše: "V čas oznámení onoho tolerančního patentu a potom následujícího řádění protestantů objevila se následující píseň na světlo vydaná" a je zde záznam Písne o odpadlých bratřích ve 22 slokách, zřejmě zachycená v regionu kolatury. Mnohem hrubšího zrna je ovšem tzv. Otčenáš proti helvetské sektě z roku 1781, který máme zachycený v zápisu kronikáře z Miletína, ale který nepochybně byl znám i na Třebechovicku (J.Šula, Neznámá verze veršovaného zpracování "otčenáše". (Příspěvek k ohlasu tolerančního patentu v severovýchodních Čechách). Krkonoše - Podkrkonoší. Vlastivědný sborník. Sv. 2, Trutnov 1966, s. 177-182). Bylo by jistě záslužné shromáždit tuto literaturu o ohlasu tolerančního patentu "na druhém břehu" v rámci Opočenska či celého severovýchodního regionu.

z "bludů" a zachránili je pro posmrtný život), a dále, že P. Antonín Koniáš jistě nespálil a ani nemohl spálit oněch 60 000 knih, k nimž se přiznal. Napsal-li J. J. Hanuš, že P. Antonín Koniáš (1691 - 1760) odsoudil ke spálení 1590 titulů českých knih z 3 720 do roku 1774 vyšlých,¹⁰⁷ pak Ant. Podlaha snižuje toto číslo: do roku 1750 vyšlo celkem 3 614 titulů českých knih a z nich mělo být zničeno "jen" 1 233 titulů, tedy zhruba třetina.¹⁰⁸ O zcela nekritickou obranu P. Ant. Koniáše se pokusil Aug. Neumann, který uvedl, že na Hradecku se P. Ant. Koniáš pouze dvakrát (roku 1728 a 1731) dotazoval biskupského konzistoře, zda má knihy pálit, a že jím zabavované knihy byly částečně bludařské, částečně pověrečné, i nemravné. Náhradou za ně P. Koniáš rozdával knihy katolické.¹⁰⁹ Počet českých knih Koniášovým Klíčem postižených může tedy prý být nanejvýše 15 000 kusů a po roce 1732 se prý zabavované knihy nesměly vůbec ničit.¹¹⁰

Ponechme stranou spekulace o počtu tisíců knih spálených P. Ant. Koniášem osobně. Jde totiž o něco zcela jiného. Neoddiskutovatelný je fakt, že hranice s nekatolickými knihami hořely před počátkem Koniášova misionářského působení (ve Smiřicích roku 1717, v Náchodě roku 1720, v Černilově roku 1723)¹¹¹ a hořely i po jeho smrti - např. v Třebchovicích roku 1765 (viz výše). Asi má pravdu Jos. Hanzal, který soudí, že Koniášovi byli mnozí příslušníci katolického kléru podobní, "a někteří dokonce i horší".¹¹² Odpovědnost za pálení akatolických knih jednoznačně nese římskokatolická církev, ale vina P. Ant. Koniáše spočívá v tom, že iniciativně pořídil soupis, pověstný "Klíč", který se stal normou a nabádal k horlivému slídění a vyhledávání nekatolických knih. Bez tohoto soupisu by nepochybně ztráty české literatury nebyly tak tragické. Koniáš rozpoutal bouři, která těžce dolehla na duchovní život českého národa. V tom je jeho historická vina - není totiž tak podstatné, zda Koniáš osobně pátil knihy dvakrát, dvacetkrát či dvěstěkrát.¹¹³ On byl iniciátorem a ideovým autorem veškerého

107) J.J.Hanuš, O působení Jesuity Antonína Koniáše v literatuře české. Časopis Musea království Českého, roč. 37, Praha 1863, s. 199.

108) A.Podlaha, Život a působení Antonína Koniáše. Sborník Historického kroužku. Sešit 2, Praha 1893, s. 20.

109) A.Neumann, Prostonárodní náboženské hnutí dle dokladů konsistoře královéhradecké, s. 71-73.

110) A.Neumann, Příručka českých dějin církevních pro katolické bohoslovce a kněze. Olomouc 1936 (rozmnžovaný strojopis), s. 331-332.

111) T.V.Bílek, Reformace katolická, s. 275-276.

112) J.Hanzal, Rekatolizace v Čechách, s. 84

113) A.Neumann našel v archivu královéhradecké biskupské konsistoře dvě žádosti P.A.Koniáše o povolení pálení knih (22.4. 1728 a 17.3. 1731). Z toho logickým skokem usoudil, že "Koniáš pátil pouze dvakrát knihy" a že z toho "pak jest nejlépe viděti nemožnost 60 000 spálených knih, jež přeci na dvakrát spálit nemohl. Po r. 1732 pak se knihy nesměly vůbec ničiti ..." (A.Neumann, Příručka českých dějin církevních, s.332; obdobně J.Ž., Prostonárodní náboženské hnutí dle dokladů konsistoře královéhradecké, s.71). Toto tvrzení je ovšem nepravdivé, poněvadž pálení knih po roce 1732 je dokázáno zápisy lidových kronikářů, včetně Koniášovy osobní účasti na pálení knih v Dobrušce a ve Vamberku roku 1751 - srv. L.Štůla, Jiráskovo Temno, Skalka a "myslivec Machovec", s.

zmnohonásobného a promyšleného pálení knih po roce 1729.¹¹⁴ Přitom nezapomeňme, že P. Ant. Koniáš se osobně účastnil razíí v domácnostech tajných nekatolíků, kde po jejich četbě horlivě slídil (např. v Šestajovicích na Opočensku u Matyáše Machovce).¹¹⁵ Básnický vzletně, a přitom přiléhavě Koniášovu vinu zhodnotil na konci XIX.století náš velký poeta Svatopluk Čech v básni Sen Koniášův:¹¹⁶

".....Trp dále, Koniáši,

tvá duše viny ohromné trest spravedlivý snáší.

Do prachu zdeptán, zkrvácen tvůj národ v bídě zmíral;

však víc než zástup katanů, jenž jeho tělo týral,

víc nežli rota lupičů, ke stonům jeho hluchá,

tys provinil se na kleslém, chtěl ubít jeho - ducha;"

Zabavování a pálení knih v kterékoli době je zločin, který dnes odsuzuje každý kulturní člověk. Pro českého nekatolíka, který byl zbaven možnosti svobodného naslouchání výkladu své víry, byly jemu zabavované knihy vším - byly cennější jeho gruntu i osobní svobody. Proto ta tragičnost v násilné ztrátě psaného slova Božího. Je otázkou konfesního názoru, která kniha je "správná" a která je "kacířská". Tyto názory XVIII. století nemusí člověk XX. století akceptovat (ať je katolík, jinověrec či bezvěrec). Nutno však poukázat také na to, že ukradení (zabavení) mnohdy po generace děděného cenného majetku - kterým bezpochyby mnohé knihy byly - bez náhrady bylo navíc provázáno omezováním osobní svobody (vězňením, nucenými pracemi). Z tohoto úhlu pohledu musíme hodnotit zabavování či vynucené odevzdání knih za jev naprosto neobhajitelný.

Zprávy o zabavovaných knihách nejsou bohužel doprovázeny informacemi o titulech katolické produkce, která byla trebechovickým farníkům dávána či nabízena. Zřejmě to byla literatura náboženského obsahu. Literární historici se shodují v názoru o její nízké úrovni, přímo dekadenci. Jako odstrašující vzory této katolické české náboženské literatury jsou uváděna díla spisovatelů Matěje Tannera, Jana Barnera, Jana Kleklara, Fabiána Veselého, Vojtěcha Martinidesa, B. H. Bílovského, Pavla Axlara, Š.F. Náchodského, ale i Antonína Koniáše.¹¹⁷ Proto lze s úspěchem pochybovat o tvrzení Aug. Neumanna, že za zabavené "špatné" nekatolické knihy byly rozdávány kvalitní katolické knihy.

A jaké kvality byla literatura zabavovaná na Třebchovicku, údajně

249.

114) Zásady, ze kterých P.A. Koniáš vycházel při klasifikaci knih a jejich následného ničení, osvětlil - na základě citátů z Koniášova díla Zlatá římsko-katolické pravdy dennice ..., Praha 1728 - v článku s poněkud zavádějícím nadpisem Jiří Pokorný (P.A.Koniáš S.J. jako teoretik české knižní kultury. Documenta Pragensia, X/2, Archiv hlavního města Prahy 1990, s. 327-334).

115) L.Štůla, Jiráskovo Temno, Skalka a "myslivec Machovec", s. 260.

116) S.Čech, Čtyři cykly básní. In: Sebrané spisy Svatopluka Čecha. Díl X., II.vydání. Praha, F.Topič 1908, s. 168 (psáno roku 1885).

117) L.Vlček, Dějiny české literatury. II. Praha, SNKLHU 1960, s. 14ad.

bludařská či pověrečná, až nemravná? Výše uvedené zápisy nám představují určitý vzorek četby nekatolíků v této farnosti (a jistě by bylo možné tento vzorek vztáhnout na celé severovýchodní a východní Čechy). Stručně řečeno, knihy byly (dle námi snešených dokladů) nalézány a zabavovány v letech 1713 - 1774. Konkrétnější údaje máme z let 1728 - 1771, které nám poněkud přiblíží četbu a pomohou ji charakterizovat. Závěry můžeme udělat pouze na základě přesnější identifikace u těchto knih:

Rok	Počet knih
1728 (28.1.)	3
1733 (č.1-15)	14
1734 (č.16-30)	12
1735 (č.31-34)	2
1736 (č.35-37)	3
1737 (č.38-41)	6
1738 (č.42-44)	3
1740 (č.45-46)	2
1743 (č.48)	1
1744 (č.49-50)	5
1745 (č.53-57)	4
1754 (č.58)	1
1755 (č.59)	1
1771 (9.6.)	1
Celkem	58 knih

Jde o téměř šedesát relativně identifikovatelných knih ze XVI.-XVIII. století. Jak je vidět, byly to převážně hodnotné náboženské tisky Veleslavínovy, bratrské tisky kralické a ivančické, tisky žitavské či hallské, psané vytříbenou češtinou a vedoucí čtenáře k hluboké, vroucí zbožnosti, které lze opravdu jen velice těžko charakterizovat jako tisky bezcenné či škodlivé. Jejich konkrétní další osud po odebrání vlastníkům neznáme, ale poněvadž k roku 1765 máme zprávu o pálení zabavených nekatolických knih přímo v Třebechovicích a nejbližším okolí, musíme proto předpokládat, že spáleny byly také (zprávy o pálení knih v severovýchodních Čechách máme totiž i pro další léta - např. hradecký biskup ve svém hlášení do Vatikánu roku 1725 píše, že bylo v rámci biskupství toho roku zabaveno a spáleno na 3 000 knih!¹¹⁸). Lze si představit obdobnou horlivost i pro jiná léta - tudíž kolik těch českých dobrých knih bylo v rámci hradeckého biskupství spáleno např. do roku 1765? A byla-li skladba knih obdobného charakteru jako

118) A.Neumann, Prostonárodní náboženské hnutí dle dokladů konsistoře královéhradecké, s. 24-25.

vzorek námi zjištěný, jaké škody na kulturním bohatství, charakteru národa a jeho myslí zde byly napáchány?!

Na existenci tajných nekatolíků se ani dnes nemůžeme dívat mělkým pohledem, zdůrazňujícím buď folklórní kolorit regionu či blouznivecký přístup osamocených vizionářů typu Václava Grilla.¹¹⁹ Hlubší pohled na tento problém s analýzou příčin existence nebyl doposud publikován a čeká ještě na svého autora. Existenci tajných nekatolíků na Třebechovicu nelze povrchně zdůvodňovat blízkostí regionu ke slezskému území (poněvadž např. severočeský region byl blíže Sasku než region východočeský a přesto v něm v XVIII. století tajné nekatolictví již nebylo problémem¹²⁰) nebo reakcí na drasticky provedenou rekatolizaci v polovině XVII.století (kde nebyla tato rekatolizace drasticky prováděna?) či přičítat ji luteránské agitaci z německých zemí. Tato agitace totiž musela doznat odezvy jen v teritoriu se specifickými poměry. Situace nás o to více nutí k zamyšlení, uvědomíme-li si, že husitské Třebechovice a Oreb v severovýchodních Čechách byly v první polovině XV. století pojmem adekvátním pojmu Tábor v jižních Čechách. Jde přece o dvě významná husitská střediska. Tábor a Oreb - dva souměrné symboly pro vzepětí českého ducha v XV. století. V jižních a severovýchodních Čechách.

V Táboře, královském městě, již o velikonocích 1623 se skoro všichni měšťané hlásili po krátké ofenzivě katolické církve ke katolické víře. Takže městu byly již roku 1625 vráceny šosovní vesnice¹²¹ a v následujících letech neslyšíme o masovějších projevech nekatolictví v Táboře, jeho okolí, a vlastně v celých jižních Čechách, kde bychom tento odpor nejvíce očekávali. Bývalý husitský jih, který kdysi zvedl pochodeň boje proti ideologické nadvládě římskokatolické církve, se v průběhu XVII.století pokojně pokatolil a své husitské odbojné minulosti se zřekl. Jako dědictví z minula mu v etnicky českých oblastech zůstala upřímná religiozita v rámci římskokatolické církve. Tohoto rozdílu mezi českým jihem a severovýchodem země si povšimnul již Ant. Rezek, který soudil, že "venkovský lid východočeský byl vůbec v hloubání o otázkách náboženských pokročilejší a tudíž i houževnatější než lid jihočeský".¹²²

Proč se však své husitské odbojné minulosti nezřekl také český severovýchod a východ? Proč pořád v sobě - byl v neustále zmenšující se obci - nesl pochodeň svobody myšlení a byl pro ni ochoten klást ty nejvyšší oběti? Kde jsou kořeny tohoto jednání českého lidu severovýchodu a východu země v XVII. a XVIII. století?

119) L.Domečka, Václav Grill z Černilova. Hradec Králové, Okresní organizace republik. strany československého venkova 1920; M.Machovcová-M.Machovec, Utopie blouznivců a sektářů. Praha, NČSAV 1960, s. 251, 329-330, zejména však s. 332-335.

120) E.Čáňová, Rekatolizace severních Čech. In: Sborník příspěvků k době poddanského povstání roku 1680 v severních Čechách. Usp. Marie Vojtíšková. Praha, Tisková, ediční a propagační služba místního hospodářství, s. 9-42, zejména s. 34ad.

121) T.V.Břílek, Reformace katolická, s. 44-47, 69.

122) A.Rezek, Dějiny prostonárodního hnutí náboženského v Čechách, s. 25.

Odpověď na tyto znepokojivé myšlenky mohou být silně subjektivní, ale my musíme hledat - a těžce budeme hledat - odpovědi objektivní. Stojí za to vyslovit názor, byť další bádání - a tím myslím bádání seriózní - tento můj názor zcela určitě doplní a zkoriguje.

Zdá se, že na území, kde v XVII. a XVIII. století evidujeme existenci tajného nekatolictví, nedošlo k výměně (a zejména etnické výměně) obyvatelstva. Obyvatelstvo v XVI. a v XVII. století v kraji pod památným Orebem si bylo vědomo přímého rodového sepětí s minulými generacemi, akceptovalo myšlenkové proudy XV. století, udržovalo husitskou tradici a navazovalo na ni, zejména na její bojové tradice, v různých povstáních od roku 1628 do roku 1775, ve kterých se prolínaly požadavky sociální s náboženskými. Tajné nekatolíky na Třebechovicku můžeme proto právem považovat za genetické i duchovní potomky Orebů a dědice i strážce odkazu východočeských husitů a jejich prvních vůdců - Jana Žižky a kněze Ambrože.

Nemalý význam ale také měl příklon k Jednotě bratrské, která měla právě v severovýchodních Čechách silné pozice od XV. století. Myšlenkové bohatství Jednoty pronikalo v předbělohorském období i na Třebechovicko a zaujalo zde silnější pozice, než jsme doposud byli ochotni přiznat; velkou roli zde sehrála českobratrská kniha.

Nositeli myšlenek české reformace bylo převážně venkovské obyvatelstvo jen české národnosti; obyvatelstvo národnosti německé, které přicházelo do Orlických hor a Podorlicka v rámci kolonizačních vln XVI. století, se s těmito myšlenkami neztotožňovalo, a i když v průběhu XVI. století se přiklonilo k luteránství, opět je brzy opustilo a bezproblémově konvertovalo ke katolictví, a mělo zajištěno majetkovou drůbu.¹²³

Tajné nekatolictví v kraji pod Orebem a v severovýchodních a východních Čechách vůbec tedy bylo fenoménem pouze českého obyvatelstva. Fenoménem lidu mravně vysoce uvědomělého, nábožensky hloubavého, lpějícího na tradici, odkazu předků, na českém jazyce, lidu vycházejícího z odkazu husitství, charakterově jádrného. Těch nejlepších z nejlepších. Lidu, který nesl hluboko v sobě odkaz předků, aby - podstupující všeliké utrpení - tento odkaz předal dalším generacím. Je to projev lidu svobodného ducha, nositele odkazu české státnosti a českého náboženského hloubání, lidu, který v nejtěžších dobách ztráty české samostatnosti svým způsobem protestoval proti této ztrátě, překračoval dobové ideové hranice, lidu, jehož duch se rozpínal dále, do budoucna - a stavěl základy

123) Toho, že "naše německé kraje pohraniční byly skoro úplně pokatolštěny", si povšimli již dříve jiní autoři (srv. J.B.Čapek, Československá literatura toleranční 1781-1861. Díl I., Praha, Čin 1933, s.75). J.B.Čapek má pro tento jev názor, že nelze "nalézt jiný výklad než ten, že idea československého evangelictví byla samostatnější a silnější. Čeští Němci přijímali reformaci až po roce 1517, Češi ji měli již sto let před tím. Mimo to česká reformace byla spjata s érou národního rozmachu, její inaugurovala; po roce 1648 trpěla společně s českým jazykem a ti, kdo ji přechovávali ve svých duších, věděli, že také chránili svou řeč a její světlo." (Tamtéž, s.75.).

nové doby, základy českého národního obrození a cesty ke znovuzískání české samostatnosti. Utrpení a oběti tohoto lidu probouzely český národ a tento lid ukazoval národu cestu vpřed, do budoucna. Ne náhodou se také severovýchodní a východní Čechy staly druhým (po Praze) centrem českého národního obrození a vydaly národu nespočet obětavých národních pracovníků v XIX. a XX. století, kteří burcovali zbývající část národa v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Husitství XV. století zde zapustilo opravdové kořeny, mnohem hlouběji než v jižních Čechách, a proto tento odkaz husitství - které pro lid v severovýchodních Čechách nebylo povrchním, krátkodobým zaujetím - přenesli tajní nekatolíci v XVII. a XVIII. století až do století XIX., aby byl realizován ve století XX.

A v tomto boji tajných nekatolíků o českou knihu, o svobodu myšlení, o uznání práv českého národa (která měl tento národ v staletích minulých) vidím nejryzejší ideu filozofie vývoje českého národa, která dosáhla nejvyšších met právě na Třebechovicku a v severovýchodních Čechách.

Das Lesen verbotener nichtkatholischer Autoren im Trebechovizer Kirchsprengel im 18. Jahrhundert. (Zusammenfassung)

Einführend wird von dem Verfasser die Geschichte der Kirche in der Pfarrgemeinde von Trebechovice, ihr Umfang und Abfolge der geistigen Verwalter vom 15. Jahrhundert bis Ende des 18. Jahrhunderts kurzfassend dargelegt. Es wird festgestellt, da die Pfarrgemeinde im 16. Jahrhundert utraquistisch war, aber zu Beginn des 17. Jahrhunderts überwog bei den Pfarrern die Religion der Böhmischen Brüder und des Calvinismus. Weiterhin verfolgt der Autor die Zahl der Nichtkatholiken nach dem Dreissigjährigen Krieg sowie Erscheinungen des Akatholizismus in der Zeit der Gegenreformation seit 1628 (Aufstand der Untertanen im Adlersgebirgsvorland) über 1732 (sog. Stürme der nichtkatholischen Untertanen in Opočno) bis zur Kundmachung des Toleranzpatentes. Es werden Repressivaktionen des katholischen Klerus und des staatlichen Apparates im Rahmen der durchgeführten Gegenreformation angegeben.

Eine der Begleiterscheinungen des Akatholizismus war das Lesen der nichtkatholischen Bücher durch Pfarrkinder, das schon 1713 belegbar ist. Das Gedenkbuch der Pfarre in Trebechovice bringt in seinen Einschreibungen Berichte über Beschlagnahme von Büchern noch im Jahre 1774. In vielen Fällen (58) werden Buchtitel angeführt, die einigermaßen zu bestimmen waren. Aufgrund dieser Einschreibungen kommt der Autor zur Überzeugung, da die beschlagnahmten und verbrannten Bücher wertvolle religiöse, der Brüdergemeinde gehörende Drucke waren, die in Prag, Kralice und Ivančice in Mähren, aber auch in Deutschland (Zittau, Halle) gedruckt wurden.

Abschliessend bringt der Autor Ausführungen über das Problem der Existenz des geheimgehaltenen Nichtkatholizismus, der in der Trebechovicer Pfarrgemeinde

während der ganzen Zeit der gewaltigen Rekatolisierung überliefert worden war und nach der Kundmachung des Toleranzpatentes stark zur Erscheinung kam. Diese Region wird mit Südböhmen sowie mit germanisierten Gebieten im Adlersgebirge verglichen, wo die Bevölkerung sich in der Mitte des 17. Jahrhunderts zum Luthertum meldete, aber bis Ende jenes Jahrhunderts problemlos konvertierte. Der Autor ist der Meinung, da die geheimgehaltenen Nichtkatholiken in Trebechovice genetisch und geistlich direkte Nachkommen von Orebiten sind, da das Kulturerbe der Brüdergemeinde, sowie auch die moralische Qualität des Volkes in der Gegend des Orebs eine bedeutende Rolle spielte. Im Kampf der verbotenen Nichtkatholiken um das böhmische religiöse Buch, um die Freiheit des Denkens und um die Anerkennung der Rechte des böhmischen Volkes sieht der Autor die edelste Idee der Philosophie der Entwicklung des böhmischen Volkes, die gerade in der Gegend von Trebechovice und in Nordostböhmen die höchsten Ziele erreichte.